

Tuettua polkua vapauteen

Selvitys Kriminaalihuollon tukisäätiön asumis-
palveluista ammatillisen tuen näkökulmasta

Riitta Granfelt

Riitta Granfelt:

Tuettua polkua vapauteen

Selvitys Kriminaalihuollon tukisäätiön
asumispalveluista ammatillisen tuen
näkökulmasta

KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖ

Raportteja 1/2007

ISBN 978-952-99621-8-1 (nid.)

ISBN 978-952-99621-9-8 (PDF)

www.krits.fi

Kopio Niini, Helsinki

2007

SISÄLTÖ

1 Johdanto	1
1.1 Selvityksen tehtävä ja tutkimuskysymykset	1
1.2 Toteutus, aineistot ja raportin rakenne	2
2 Selvityksen käsitteet: kuntoutumisvalmius ja tuettu asumispolku	3
2.1 Kuntoutumisvalmius	3
2.2 Tuettu asumispolku	5
3 Vankeusaikainen yhteistyö	9
3.1 Suljetusta vankilasta avolaitokseen, hoitoon ja asumaan?	9
3.2 Jatkumo avovankiloista asuinyhteisöön?	12
3.3 Nuoret vangit uuden elämän kynnyksellä	13
3.4 Unohtuva marginaaliryhmä: vankilasta vapautuvat naiset	15
4 Asumisohjaajien ammatillinen tukityö	16
4.1 Vapautumisvaiheen kriisityö	18
4.2 Viranomaisyhteistyö ja moniammatillinen verkostotyö	19
4.3 Ammatillinen tukityö asumisen arjessa	21
4.4 Lähityö tuetun asumisen näkökulmasta	22
5 Johtopäätökset	25
Kirjallisuus	29

1 Johdanto

1.2 Selvityksen tehtävä ja tutkimuskysymykset

Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits) tukee kriminaalihuoltotyötä ja sen kehittämistä sekä pyrkii vaikuttamaan uusintarikollisuuteen ja sen haittoja vähentävään toimintaan. Säätiön tavoitteena on parantaa rangaistukseen tuomittujen ja heidän läheistensä asemaa ja selviytymismahdollisuuksia yhteiskunnassa. Krits on profiloitunut yhteiskunnan marginaaliin joutuneiden rikostaustaisten kansalaisten tukemiseen keskittyväksi kriminaalipoliittiseksi järjestöksi, jonka työ kohdistuu toisaalta yhteiskuntapoliittiseen vaikuttamiseen ja toisaalta lainrikkajien parissa tehtävään asiakastyöhön ja sen kehittämiseen.

Tässä raportissa keskitytään Kriminaalihuollon tukisäätiön (Krits) asumispalveluihin ja vapautteen valmentavaan työhön. Toimintaa tarkastellaan Kritsin asumisohjaajien, asiakkaiden ja keskeisten yhteistyö-vankiloiden työntekijöiden näkökulmasta.

Tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Tarvitaanko vankilasta vapautuville erityisesti tämän kohderyhmän lähtökohdista toteutuvia asumispalveluja?
- 2) Millaista ja kuinka intensiivisesti toteutuvaa tukea vankilasta vapautuvat päihteiden käyttäjät tarvitsevat onnistuakseen asumisessa osana yhteiskuntaan integroitumista.
- 3) Miten päihdetaustaiset vangit saataisiin jo vankeusaikana sitoutumaan siviilissä jatkuvaan tukeen?
- 4) Millaisen sisällön käsite ”ammattillinen tuki” saa asumisohjaajien työssä ja miten sitä voisi kehittää kohderyhmän tarpeiden näkökulmasta?

Selvityksen lähtökohtana on tilanne, jossa säätiön asumispalvelutoiminta on aktiivisen kehittämisen kohteena ja hakee vielä muotoaan pystyäkseen nykyistä paremmin vastaamaan kohderyhmän asunnottomuuteen sekä tukemaan laaja-alaisesti yhteiskuntaan integroitumista, mikä on paljon moniulotteisempi kysymys kuin pelkästään uusintarikollisuuden ehkäisy ja päihdeettömyyden tukeminen.

Vankeinhoidon kuntoutus muodostuu pääosin kognitiivis-behavioraalille viitekehykselle rakentuvista päihteiden käyttöön ja rikollisiin asenteisiin kohdentuvista strukturoiduista toimintaohjelmista. Näiden yksilötasolla toimivien ryhmämuotoisten ohjelmien rinnalle tarvitaan vankilasta vapautuvien psykososiaalisten ongelmien vyyhteen ja sosiaalis-taloudelliseen tilanteeseen kohdentuvaa ammatillista toimintaa, joka toteutuu paitsi yksilö- ja yhteisötason asiakastyönä myös yhteiskuntapoliittisella tasolla niin moniammatillisissa verkostoissa kuin poliittiseen päätöksentekoon vaikuttamaan pyrkivällä rakenteellisella ulottuvuudella. Säätiö pyrkii näillä kaikilla tasoilla edesauttamaan rikostaustaisten kansalaisten pyrkimyksiä löytää paikkansa yhteiskunnassa ja sen myötä irtaantumaan rikos- ja päihdekeskeisestä elämäntavasta. Rikollisuus ja päihderiippuvuus altistavat monille muille sosiaalisille ongelmille, kuten köyhyys, asunnottomuus ja työttömyys. Sosiaaliset ongelmat puolestaan vaikeuttavat rikos- ja päihdekierteestä irtautumista. Kritsin toiminnassa asiakkaiden rikollista elämäntapaa tarkastellaan yhteiskunnallista toimintaympäristöä vasten marginalisaation osana.

Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportissa (2006, 48) todetaan, että rikosseuraamus-asiakkaiden yhteiskuntaan integroituminen edellyttää saumatonta yhteistoimintaa seuraamusjärjestelmän ja palvelujärjestelmän kesken. Tämän tavoitteen toteutuminen puolestaan edellyttää yhteistoiminnan vastuuhenkilöiden nimeämistä sekä seuraamusjärjestelmään että palvelujärjestelmään. Vankilaorganisaation, vankeinhoidon kuntoutuksen ja sen reunaehtoisten sekä asiakaskunnan tuntemuksen hankkiminen on työlästä ja ai-

kaa vievää. Toisaalta vankilan kuntouttavan henkilökunnan täytyy oppia ymmärtämään siviilitoimijoiden lähtökohdat ja toimintaedellytykset sekä hyväksyä niiden perustelut voidakseen sovittaa vapautteen valmentavan työn niitä olosuhteita vastaavaksi, joihin vangit ovat vapautumassa. Kummankin tahon tehtäväksi tulee asiakkaiden elämän hahmottaminen eri vaiheissaan, niin vankilassa kuin vapautumisen jälkeen, pelkkä sen hetkisen akuutin elämäntilanteen ymmärtäminen ei riitä.

Vankeinhoitolaitoksen mahdollisuudet järjestää vapautuneiden jatkokuntoutusta ovat varsin rajalliset, eikä vapautumisen jälkeiseen tilanteeseen panostamisen ole yksiselitteisesti edes katsottu kuuluvan vankeinhoidon tehtäviin. Vankiloissa tehtävällä kuntouttavalla ja vapautteen valmentavalla työllä ei useimmissa vankiloissa ole käytettävissä tehtävän vaativuuden mukaisia resursseja. Vankilat ovat jo vuosikausia kamppailleet vankimäärän kasvun aiheuttamien jatkuvasti pahenevien ongelmien kanssa, eikä vapautumisen suunnitelmalliseen toteutukseen riitä resursseja. Vangin omin voimin vapautumiseen liittyvien asioiden hoitaminen vankilasta käsin on ainakin päihde-riippuvaisten asuntoa vailla olevien osalta täysin ylivoimainen tehtävä. Päihderiippuvuus, rikostaustaisuus ja asunnottomuus muodostavat jo sinänsä erittäin vaikeasti ratkaistavissa olevan yhtälön, mikä yleensä on osa vielä paljon laaja-alaisemmin eri elämäneläimille ulottuvaa marginalisaatiota.

1.2 Toteutus, aineistot ja raportin rakenne

Selvitys on toteutettu ajalla 1.11.2006–31.1.2007. Aineistona olen käyttänyt asumisohjaajien kirjoittamia työpäiväkirjoja, asumisohjaajien haastatteluja, yhteistyövankiloiden ohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden haastatteluja sekä asukashaastatteluja. Selvityksen avulla pyrin luomaan kuvan asumisohjaajien työstä heidän omien työtään koskevien tulkintojen pohjalta. Myös vankiloiden kuntouttavan ja vapautteen valmentavan työn osalta olen keskittynyt kirjoittamaan työntekijöiden työstään tekemien tulkintojen näkökulmasta. Työntekijähaastatteluja on yhteensä kahdeksan, joista kolme asumisohjaajien kanssa tehtyjä ja viisi vankiloissa. Lisäksi asukashaastatteluja on kolme, kahdelta mieheltä ja yhdeltä naiselta. Kyseiset haastattelut tein asukkaiden kodeissa. Haastatellut asukkaat olivat kaikki alle 30-vuotiaita. Molemmat miehet olivat asuneet asuinyhteisössä, mutta olivat jo siirtyneet Kritsin tukiasuntoon. Nainen oli siirtynyt Kritsin tukiasunnosta itsenäiseen asumiseen.

Selvityksen lähtökohtana on ensisijaisesti työntekijöiden kokemustieto, mutta olen pitänyt tärkeänä ottaa täydentäväksi aineistoksi nämä muutamat asukashaastattelut. Aineisto koostuu asumisohjaajien ja vankiloitten työntekijöiden omasta työstään tekemistä tulkinnoista sekä asukkaiden tulkinnoista omasta elämästään ja Kritsin toiminnan merkityksestä päihde- ja rikoskierteestä irtautumisessa. Aineiston keruussa ja tulkinnessa on ollut hyötyä aiemmasta yhteistyöstäni Kritsin kanssa, mistä johtuen nykyiset asumispalvelut ja kesällä 2006 lakkautetun naisten asuinyhteisön toiminta oli minulle entuudestaan tuttua.

Raportti etenee siten, että ensin (luvussa 2) esitellään selvityksen keskeiset käsitteet, kuntoutumisvalmius ja tuettu asumispolku, jota konkretisoimassa on kaksi asiakaskuvausta. Tämän jälkeen (luku 3) käsitellään keskeisimpien yhteistyövankiloiden (Helsingin vankila, Helsingin avovankila, Keravan, Hämeenlinnan ja Vanajan vankila) vapautteen valmentavaa työtä Kritsin näkökulmasta. Kolme ensimmäistä lukua luovat pohjan neljännelle luvulle, joka keskittyy asumisohjaajien työhön, erityisesti ammatillisen tuen sisältöjen pohdintaan. Lopuksi (luku 5) esitellään johtopäätökset, joiden pohjalta teen ehdotuksia Kritsin toiminnan kehittämiseksi.

Pääkaupunkiseudulla toteutettava asumisen tukipalveluja koskeva projekti on osa Raha-automaattiyhdistyksen varoin toteutettavaa monialaista Vapautuvan tukiohjelmaa, joka on käynnistetty vuonna 2003. Kritsin tarjoaa vankilasta vapautuville sekä yhteisöasumista että itsenäisiä tukiasuntoja, joihin liittyvää asumisen tukea on pyritty asiakastyön kautta muodostunutta kokemustietoa hyödyntäen jatkuvasti arvioimaan ja kehittämään. Asumisyhteisöjä on kaksi, joista molemmissa on neljä asuinpaikkaa, ja tukiasuntoja tällä hetkellä 19. Asuinyhteisöistä on tarkoitus siirtyä itsenäiseen tukiasuntoon, jolloin tukisuhde

asuinohjaajaan jatkuu edelleen. Tukiasunnot ovat eri puolilla pääkaupunkiseutua sijaitsevia yksiöitä ja kaksioita.

Toinen asumisyhteisöistä (Asta) oli alun perin suunniteltu vankilasta vapautuville naisille. Asunnottomina vapautuvien naisvankien vaikea tilanne oli nostettu asunnottomuutta koskevissa tutkimuksissa (esim. Granfelt 2003, 73–74) esille erilliskorjausta vaativana ongelmana. Kritsin on ainoa asumispalveluita tarjoava järjestö, joka on tavoitteellisesti yrittänyt vastata tämän marginaaliryhmän tilanteeseen. Vaikka naisten asumisyhteisö jouduttiin lakkauttamaan vuonna 2006, pidän siitä huolimatta tärkeänä käsitellä myös naisten asuinyhteisöä osana raporttia.

Asumispalvelujen tavoite rakentuu kaksivaiheisesti: Vankeusaikana on tarkoitus rakentaa suunnitelmallinen asumispolku, joka koostuu osallistumisesta vankilan kuntouttavaan toimintaan ja sitoutumisesta yksilökohtaiseen asumisen tukipalvelusuunnitelmaan. Käytännössä palvelusuunnitelmaa on yleensä alettu rakentaa vasta vapautumisen jälkeen. Asuinyhteisövaiheessa on tavoitteena vakiinnuttaa toimiva tukisuhde, vahvistaa päihteettömyyttä ja hankkia sellaiset yhteiskunnassa selviytymisen perusvalmiudet, joiden turvin asukas voi siirtyä itsenäiseen tukiasuntoon. Kaikissa vaiheissa pyritään vahvistamaan vastuullisuutta omasta elämästä, päihteettömyyttä ja rikoksettomuutta.

Asumisen tukipalvelujen toteutuksesta vastaavat Kritsin kolme asumisohjaajaa, kaksi naista ja yksi mies. Vastaavalla asumisohjaajalla on sosiaalialan ammattikorkeakoulu-tutkinto, toinen asumisohjaajista on peruskoulutukseltaan lähihoitaja ja omaa pitkän kokemuksen tukiasuntotyöskentelystä. Kolmas isännöitsijä-asumisohjaaja suorittaa parhaillaan päihdetyön ammattitutkintoa. Tukisuhde perustuu palvelusuunnitelmaan, jonka asumisohjaaja laatii yhdessä vangin ja keskeisten yhteistyötahojen kanssa. Mahdollisuus keskittyä intensiiviseen työskentelyyn rajallisen asiakasjoukon kanssa mahdollistaa tutustumisen kuhunkin asukkaaseen ihmisenä, ei pelkästään päihdeongelmaisena entisenä vankina. Vähäinen byrokratia antaa tilaa joustaville työtavoille, jotka ovat välttämättömiä pyrittäessä tavoitteelliseen ja pitkäjännitteiseen työhön ihmisten kanssa, joiden elämäntapa on lyhytjänteinen ja kaoottinen. Asumisohjaajat työskentelevät kahdessa vuorossa siten, että ainakin joku heistä on pääsääntöisesti tavoitettavissa maanantaista perjantaihin kello 8-19 välisenä aikana.

2 Selvityksen käsitteet: kuntoutumisvalmius ja tuettu asumispolku

Tutkimuksen käsitteet ovat kuntoutumisvalmius ja tuettu asumispolku, jotka jäsentävät asumisohjaajien työn kokonaisuutta sekä vankeusaikaisen vapauteen valmentavan työn että siviilissä toteutuvan asumispalveluihin integroidun ammatillisen tukityön näkökulmasta. Kuntoutusvalmiuden osalta lähteenä olen käyttänyt Marjo Peltomaan (2005) tutkimusta, jossa hän analysoi käsitteen sisältöä mielenterveyskuntoutujien parissa tehtävän työn näkökulmasta. Kuntoutusvalmius on Kritsin työtä kuvaamaan sopiva käsite, koska se käsittää sekä yksilölliset tekijät että sosiaalisen kontekstin ja herättää mielikuvan selviytymisen toiveesta, orastavasta muutoshalusta. Juuri tähän orastavaan muutoshaluun täytyy vankien ja vankilasta vapautuvien parissa työskennellessä osata tarttua oikein ajoitetusti ja oikealla tavalla (Granfelt 2003, 11 ja 2004, 136–139).

2.1 Kuntoutumisvalmius

Kuntoutumisvalmius pitää sisällään yksilölliset ja sosiaaliseen tilanteeseen liittyvät tekijät. Käsitettä on käytetty Suomessa lähinnä mielenterveyskuntoutuksen alalla ja se omaksuttiin ja vakiintui osaksi käytännön toimintaa 2000-luvun alussa Mielenterveyden Keskusliitossa. Kuntoutuminen ja kuntoutus voidaan nähdä identiteettityönä, sillä kuntoutuja joutuu sopeutumaan toimintakykynsä muuttuneisiin toimintaehtoihin sekä pohtimaan identiteettiään ja elämäntapaansa niiden pohjalta. Vuorovaikutuksellisuus korostuu kuntoutuksessa monin tavoin ja prosessin eteneminen riippuu paitsi yksilöstä itsestään,

myös yhteiskunnan tarjoamista mahdollisuuksista, sekä työntekijästä ja hänen kanssaan muodostuvasta asiakassuhteesta. Kuntoutuksessa on osittain kyse oppimisesta, jossa oleellisen merkityksen saa kuntoutujan osallisuus. Kuntoutujalla tulee olla mahdollisuus kokeilla omaa jaksamistaan ja saada kokemuksia siitä, että selviytyminen erilaisissa tilanteissa on hänelle mahdollista. (Peltomaa 2005, 8–16, 133.)

Päihdetaustaisten vankien edessä on kaksinkertainen identiteetin purku: addikti- ja rikollisidentiteetti. Kritsin asumisen tukisuunnitelman avulla pyritään tarjoamaan vankilasta vapautuneelle tilaisuuksia harjoitella uudenlaisia toiminta- ja vuorovaikutusmalleja yhdessä asumisohjaajan kanssa. Tästä syystä tukisuhteessa painottuu mahdollisimman monenlaisten asioiden tekeminen yhdessä asiakkaiden kanssa. Tämän toiminnan merkitys korostuu välittömästi vapautumisen jälkeisessä tilanteessa, koska vankilassa on vain hyvin rajalliset mahdollisuudet harjoitella siviilielämässä kohdattavia haasteita.

Kuntoutuminen on minuuden uudelleen rakentumisen prosessi, jossa käsitys itsestä vastuullisena toimijana rakentuu, ja tästä näkökulmasta kuntoutus on itsen uudelleen rakentumisen tukemista. Käsitys itsestä muovautuu sosiaalisissa konteksteissa, vuorovaikutuksessa toisten kanssa. On hyväksyttävä oma elämänhistoria ja löydettävä kanavat, jotka voivat toimia muutoshalukkuuden ja toivon lähteenä. Tämä vaihe liittyy kuntoutumisvalmiuden kehittymiseen ja voi osoittautua hyvin vaikeaksi. (Peltomaa 2005, 15–30.) Myös omassa aineistossani puhutaan vankien vaikeudesta uskoa muutoksen mahdollisuuteen, arvostaa omaa muutostyöskentelyään ja nähdä sen merkitys. Työntekijöiden tehtävä on toimia peilinä, joka konkreettisesti osoittaa esimerkiksi vuorovaikutustaidoissa tai itsestä huolehtimisessa tapahtuneen edistyksen.

Kuntoutuminen on hidasta ja taantumia sisältävää oppimista ja asenteiden muutosta suhteessa itsen, sairauteen/päihderiippuvuuteen/rikollisuuteen ja ympäröivään maailmaan. Kuntoutumisprosessin edessä opitaan hyväksymään omat rajoitukset ja löytämään uusi tarkoitus ja merkitys elämään. Prosessin kulmakiviä ovat toivo, tahto ja vastuullinen toiminta. Kuntoutuminen ei merkitse muutosta ainoastaan kuntoutujassa itsessään, vaan myös hänen suhteensa ympäristöön muuttuu. (Peltomaa 2005, 16–17.)

Vapautuvien vankien kohdalla ympäristösuhteen muutos on erityisen vaativa ja merkityksellinen. Päihde- ja rikolliskulttuurissa eläneiden on luovuttava kaveripiiristään ja aineistossa tulee esille niin asukkaiden kuin työntekijöiden kertomana yksinäisyys ja vaikeus kestää tyhjyyttä ja toimeentuloa. Tarkoituksen ja merkityksen löytäminen ei palaudu pelkästään yksilötasolle, vangin ponnisteluihin, vaan suuressa määrin on kyse siitä, miten yhteiskunta ottaa vankilasta palanneen vastaan: kuinka häntä kohdellaan virastoissa, löytyykö työtä, asunto, tullaanko velkojen hoitamisessa vastaan. Kuntoutus ei voi olla pelkästään kuntoutujan kohdistuvia toimenpiteitä, vaan prosessissa tulisi ottaa huomioon yhteiskuntapoliittiset ja sosiaaliin suhteisiin liittyvät tekijät, jotka estävät kuntoutumista.

Tähän Kritsin toiminnassa pyritään toisaalta kriminaalipoliittisen vaikuttamisen ja toisaalta moniammatillisen verkostotyön ja vertaisryhmien kanssa tehtävän yhteistyön avulla. Säätiön toimintaa profiloitaessa voitaisiin kuitenkin ehkä nykyistä enemmän kiinnittää huomiota yhteiskuntapoliittiseen vaikuttamiseen vapautuvien vankien näkökulmasta. Asiakastyössä kertyy paljon kokemustietoa vaikkapa palvelujärjestelmän epäkohdista, esimerkiksi Helsingin kaupungin sosiaaliviraston aluetoimistojen väliset eroavuudet maksusitoumusten myöntämisperusteissa tuettuun asumiseen tai asiakkaiden vaikeudet ymmärtää kirjallisia toimeentulotukipäätöksiä.

Kuntoutuksessa keskitytään voimavaroihin ja selviytymiseen, jolloin keskipisteeksi asettuvat kuntoutujan nykyiset voimavarat, selviytyminen ja tulevaisuuden tavoitteet. Harjoitellaan taitoja, pohditaan mahdollisuuksia ja suunnitellaan tulevaa, tuetaan vahvuuksia ja keskitytään omiin ja saatavilla oleviin resursseihin. Kuntoutus on monialaista toimintaa, jossa fokus on resursseissa ja selviytymisessä ja jossa moniammatillinen viranomaisten välinen yhteistyö ja sen toimivuus on suuressa merkityksessä. Monivaiheisessa prosessissa kuntoutustarpeet muuttuvat ja niiden keskinäinen painotus vaihtelee. Tämä

edellyttää työntekijältä sensitiivisyyttä, ammattitaitoa ja kuntoutujan kuuntelemista. Kuntoutusprosessin suotuista etenemisen edellyttää kuntoutujalta sitoutumista, mikä tekee ymmärrettäväksi sen, että monet tarvitsevat aluksi tukea sen arvioimiseen, onko kuntoutus tässä elämäntilanteessa järkevää ja mikä vielä on mahdollista. (Peltomaa 2005, 20–23.)

Kuntoutumisvalmius ei tarkoita kykyä saavuttaa tavoitteitaan, vaan tarpeen ja halun laatia omaa elämää koskevia tavoitteita ja sitoutua niihin. Tarve muutokseen voi syntyä sekä ihmisestä itsestään että ulkopuolisista paineista. Sisäinen muutostarve syntyy tyytymättömyydestä nykyiseen tilanteeseen. Kuntoutumisen edetessä ihmisen suhde omaan ympäristöön muuttuu, jolloin ympäristön tulee tarjota hänelle uusia mahdollisuuksia.

Muutokseen sitoutumiseen vaikuttaa se, kuinka voimakkaasti ihminen toivoo elämäänsä muutosta ja kuinka voimakkaasti hän uskoo positiivisen muutoksen mahdollisuuteen ja siihen, että omalla toiminnalla on merkitystä. Sitoutumiseen vaikuttaa myös se, kuinka ihminen on onnistunut aiemmissa muutostyöryhmissä, ja kuinka vaikeana hän pitää muutoksen aikaansaamista. Itseviha, syyllisyys ja huonomuudentunne estävät sitoutumista ja voivat muodostua esteiksi kuntoutumisen etenemiselle. (Peltomaa 2005; Taitto 1998, 52–78.)

Sitoutumiseen vaikuttaa myös ihmisen luottamus siihen, kuinka hän kykenee hallitsemaan muutosta ja hänen käsityksensä saatavilla olevasta tuesta. Kuntoutumisen kannalta suotuisia ominaisuuksia ovat aktiivisuus oman elämän suunnittelussa, pitkäjänteisyys, kyky asettaa tavoitteita ja sitoutua niihin sekä mahdollisuus toimia omien tavoitteidensa suuntaisesti. Ellei ihminen usko oman toimintansa vaikuttavuuteen ja positiivisen muutoksen mahdollisuuteen, on hänen hyvin vaikea sitoutua muutosprosessiin, joka voi olla vuosienkin mittainen. (Peltomaa 2005, 23–29.)

Kun ongelmat ulottuvat monille elämänalueille, liian rajatut toimenpiteet eivät tuota tulosta. Sektoroituneessa palvelujärjestelmässä eri toimijoiden toimintatavat voivat myös olla keskenään ristiriitaisia. Moniammatillisessa verkostotyössä onnistuminen siten, että kuntoutujan elämäntilannetta tarkastellaan kokonaisuutena edellyttää, että palveluista muodostuu koordinoitusti toimiva kokonaisuus. Kuntoutujan oman asiantuntijuuden arvostaminen ja huomioon ottaminen koko prosessin ajan on välttämätöntä sekä sitoutumisen, vastuullisuuden että elämäntilannetta vahvistumisen näkökulmasta. (Peltomaa 2005, 136–138.) Kritsin toiminnassa asiakkaiden kokemustiedon arvostus näkyy paitsi työntekijöiden runsaana ajankäyttönä asiakkaiden parissa myös osaksi toimintaa jäsenyteenä yhteistyönä vertaistuen edustajien kanssa (Kris Suomi ry) ja kokemustaustaisten työntekijöiden osuutena säätiön henkilökunnasta.

2.2 Tuettu asumispolku

Päihderiippuvaisten vankien asumisen järjestymistä ja asunnon säilyttämistä vaikeuttavat köyhyyden ja sosiaalisten ongelmien lisäksi riippuvuudet ja lojaliteetit rikolliseen alakulttuuriin. Vapautuvien vankien parissa työskentelyn tekee erityisen vaativaksi heidän vaikeutensa sitoutua pitkäjänteiseen kuntouttavaan toimintaan ja usein varauksellinen suhtautuminen viranomaisyhteistyöhön. Tästä johtuen tukea tarjoavien työntekijöiden joustava tavoitettavuus ja realismi tavoitteiden asettelussa saavat korostuneen merkityksen.

Tuen järjestämisessä korostuu toisaalta niiden sosiaalialan ammattilaisten osaaminen, jotka tuntevat hyvin kohderyhmän elämäntapaa, rikosseuraamusjärjestelmää ja vankeinhoitoa sekä sosiaali- ja asumispalvelujärjestelmää ja toisaalta vertaistuen merkitys, mikä käytännössä tarkoittaa NA/AA-ryhmien pitkällä toipumisprosessissaan olevia, mieluiten vankilataustaisia jäseniä. Irtaantuminen rikos- ja päihdekierteestä on useimmiten vuosien prosessi, mikä tulee ottaa huomioon asumisen onnistuneisuutta ja epäonnistumisia arvioitaessa. Asuminen kietoutuu paitsi päihdekysymyksiin myös vaikeuksiin työllistyä ja löytää ylipäänsä mielekästä toimintaa sekä mittavaan velkataakkaan, josta vuokratilastit muodostavat vain pienen, mutta vuokra-asunnon järjestymistä olennaisesti vaikeuttavan osan.

Sitoutuminen päihde- ja rikolliskulttuurin arvomaailmaan saattaa olennaisesti vaikeuttaa motivoitumista *tuettuun asumiseen*, koska avun tarpeen, ja sen myötä heikkouden tunnustaminen ei sovi traditionaaliiseen machokulttuuriin, joka korostaa voimaa, selviytymistä ja kovuutta. Miehillä, joiden identiteetti, itsearvostus, elämäntapa ja sosiaaliset suhteet sijoittuvat rikolliseen alakulttuuriin, on edessään haastava tehtävä luopua tästä kaikesta, kestää tyhjiys, yksinäisyys ja arvottomuuden kokemus ja yrittää löytää paikkansa valtakulttuurissa. Myös asumisohjaajien haastattelussa tuli esiin rikollisidentiteetin merkitys niiden asukkaiden elämässä, jotka ovat useita kertoja palanneet vankilaan. Realististen asumisvaihtoehtojen ja sellaisen tuen kehittäminen, johon asiakkaat voivat sitoutua, vaatii vankila- ja narkomaanikulttuurin tuntemusta. Luottamuksellinen asiakassuhde on kaiken perusta: ilman sitä ei tuen rakentaminen tavoitteellisesti ja pitkäjänteisesti onnistu. Siksi asiakkaidensa kuntoutumismahdollisuuksiin uskovat työhönsä sitoutuneet työntekijät ovat koko toiminnan perusta. Mikäli työntekijät kyynistyvät ja menettävät uskon työnsä merkitykseen, eivät he pysty vahvistamaan vankilasta vapautuvien haurasta muutosvalmiutta.

Kolme seuraavaa tarinaa kertovat tuetun asumispolun onnistumisesta ja vapautumisen jälkeen vahvistuneesta kuntoutumisvalmiudesta, joka on kannatellut päihdeettömyyttä ja tuonut elämään uusia hyviä asioita.

Ensimmäinen mies ”Jande”

Jande on sikäli erikoinen tapaus, että nuoresta iästään huolimatta hän on menestyksellisesti pystynyt sitoutumaan Kuva-ohjelmaan, jossa on jatkanut myös vapautumisen jälkeen.

Kuvalaisia on usein asutettu Kritsin tukiasuntoon ja käsittääkseni ihan hyvällä menestyksellä.... Meillä on nuoriakin ollut Kuvassa, mutta ne ei niin hyvin pysy. Vähän yli kaksikymppisiä otetaan yleensä vain yksi kerrallaan... Nyt meillä oli ensimmäinen nuorisovanki, joka me saatiin pidettyä niin että se lähti siviiliin. Se todella meni Kritsiin...

Ensi kertaa vankilasta vapautunut nuori mies kertoo, etteivät asiat tämän paremmin voisi olla: oma asunto, työpaikka ja tyttöystävä. Saunavuorokin on erityisen hyvään aikaan. Kahden vuoden mittaisen ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittaminen oli edennyt aivan vankeinhoidon kuntoutuksen ihan teiden mukaisesti siten, että ensin vankisairaalan päihdekuntoutukseen katkaisemaan raju huumekierre ja laittamaan kuntoutuspolku käyntiin. Sen jälkeen Keravan vankilan nuoriso-osaston päihdeettömälle osastolle, jossa Jande oli osallistunut kaikille mahdollisille kursseille. Ohjelmaa oli tuntunut välillä olevan jopa liikaa niin, että nuorukainen oli pyytännyt tilapäistä siirtoa suljetulle osastolle lepäämään ja rauhoittumaan. Syvästä masennuksesta kärsinyt Jande sai tilaisuuden keskustella säännöllisesti kahden kesken psykologin kanssa. Varmaankin osaltaan tämä hyvä kokemus kannusti aloittamaan avovankilavaiheessa yksilöterapian A-klinikalla.

Toisin kuin kuntoutukseen motivoituneet nuoret miesvangit yleensä, Jande ei päässyt Keravan vankilan WOP-ohjelmaan liian pitkän tuomion vuoksi, mutta hänelle pystyttiin räätälöimään toimiva kuntoutuspolku vankeusajalle. Jande siirtyi Keravan vankilasta Helsingin avovankilaan ja aloitti Kuntouttavan vankityön ohjelmassa, jossa menestyi oikein hyvin. Kuva-ohjelma tarjosi paitsi mahdollisuuden aloittaa jo vankeusaikana päihdeongelman hoito siviilissä, myös työtä, joka jatkuu vapautumisen jälkeenkin. Kuva-ohjelmassa yleensä tarjolla oleva Helsingin kaupungin tukiasunto sulkeutui aiempien vuokravelkojen vuoksi pois. Tähän tarvittiin Kritsiä. Avovankilan sosiaalityöntekijä kertoi Kritsin asumispalveluista, hakemus tehtiin ja nuorukainen kertoo iloisena, että ”haastattelu meni ilmeisesti hyvin”, koska hän pääsi heti vapauduttuaan asumisyhteisö Askoon ja siirtyi onnistuneen asumisjakson jälkeen Kritsin tukiasuntoon.

Hiukan epäröiden Jande arvioi, että asumisyhteisövaihe oli perusteltu ja tarpeellinen. Päihdeettömyyden kontrollointi ja tiukat säännöt tukivat vapautumisen alkuvaiheessa. Ajatus yhteisöasumisesta ei alun perin innostanut, koska Jande oli kuullut, että elämä solutukiasunnoissa on yleensä ”aika hurjaa menoaa”.

Mutta Asko osoittautui erilaiseksi, rauhalliseksi ja kontrolloiduksi, vaikka samaan aikaan yhteisössä asuneet kaksi entuudestaan tuttua miestä uloskirjoitettiin.

Uusi koti sijaitsee Itä-Helsingissä, joka on mieluisa ja koko elämänhistorian ajalta tuttu asuinympäristö. Kuva-ohjelman myötä järjestynyt tuettu työmahdollisuus tuntuu tässä vaiheessa sopivalta, myöhemmin voisi harkita oppisopimuksen kautta ammatin hankkimista. Vaikeita hetkiä on ollut ja päihteitä tehnyt kovasti mieli. Mieliteoista on toistaiseksi selviytynyt ylitse miettimällä niitä kaikkia pahoja asioita, jotka huumeiden käyttö tuo mukanaan. Vertaisryhmät eivät tunnu omalta jutulta, mutta keskustelut A-klinikalla ovat merkityksellisiä. Asiakassuhde on rakentunut luottamukselliseksi, jolloin on mahdollista käsitellä kipeitä ja arkaluonteisia asioita. Seurustelun lisäksi musiikki ja urheilu antavat sisältöä vapaa-aikaan.

Nuoren miehen elämäntilanteeseen on pystytty vastaamaan asiakaslähtöisesti ja kokonaisvaltaisesti eri elämäntilanteeseen ottaen. Näin tehdään mahdolliseksi päihteettömän ja rikoksettoman elämän aloittaminen vankilajakson jälkeen. Aiemmin itsenäinen asuminen ja työssä käynti ei ole onnistunut päihteiden käytön vuoksi, mikä on johtanut rikoksiin ja vankilaan. Nyt on mahdollisuus saada näyttöä elämäntavan muutoksesta, onnistumisen kokemuksia sekä alulle polku, joka johtaa takaisin itsenäiseen asumiseen, velkasaneeraukseen ja työhön. Kritsin asumisohjaajan työ on kohdistunut erilaisissa arjen asioissa auttamiseen, hän on aktivoinut toimintoihin ja on ylipäänsä käytettävissä erilaisissa siviilin alkuun liittyvissä kysymyksissä. Janden suhtautuminen asumiseen liittyvään tukeen ja kontrolliin on myönteinen, vaikka sen merkitystä on vaikea tarkemmin eritellä.

Toinen mies ”Hande”: nuori isä vankilakierteestä irtautumassa

Jos ei olisi lasta niin olisin varmaan jo taas vankilassa.

Vangit ovat enimmäkseen nuoria tai varhaisessa keski-ikässä olevia miehiä ja naisia, joista huomattavalla osalla on lapsia. Vankeinhoidon kuntouttavalla työllä ja vankilasta vapautuneiden asumisvaihtoehtojen kehittämällä ei ole merkitystä ainoastaan vangeille itselleen, vaan myös heidän lapsilleen. Lapselle ei ole yhdentekevää, mitä isälle tai äidille tapahtuu riippumatta siitä, palaako hän enää asumaan yhdessä heidän kanssaan. Julkisuudessa puhutaan jatkuvasti erilaisista lapsiperheiden asemaan korjausta vaativista asioista. Mutta ei juuri koskaan siitä, miltä lapsesta tuntuu isän tai äidin (tai molempien) vankilakierre ja asunnottomuus.

Nuori aikuisikä on kulunut päihteitä käyttäen ja rikoksia tehden, mikä on johtanut tiheästi toistuviin vankilatuomioihin. Siviilijaksot ovat jääneet lyhyiksi, lyhimmillään vain kuuden viikon mittaiseksi. Hande kuuluu nopeisiin uusijoihin, niihin nuoriin aikuisiin, jotka ovat vaarassa syrjäytyä pysyvästi ja syvästi, vaarassa luisua monikertaisiksi vangeiksi, jotka Kimmo Hypen (2004, 54–56) on määritellyt Suomen huono-osaisimmaksi, sairaimmaksi ja köyhimmäksi väestöosaksi. Työkokemuksen ja koulutuksen puute, työelämän ulkopuolisuus sekä keskeneräiset oikeusasiat ovat lisäämässä rikosten uusimisen riskiä.

Kaikesta tästä huolimatta pienen lapsen isä on onnistunut tällä siviilijaksolla paremmin kuin koskaan aiemmin. Edellisestä vankilasta vapautumisesta on kulunut jo yli vuosi, eikä uusia rikoksia ole tullut. Tuomioistuimessa on tultu osittain vastaan: tulossa oleva vankeustuomio muutettiin yhdyskuntapalveluksi, mutta yksi ehdoton vankeustuomio on tulossa. Viranomaiset ovat olleet tukena kirjoittamalla lausuntoja elämäntavan muutoksesta, mistä merkittävänä osoituksena on vastuunotto pienestä lapsesta. Asennoituminen viranomaisiin on myönteistä: lastensuojelusta saa etuisuuksia, joita ei muualta saisi ja Kritsin asumisohjaajat ovat auttaneet virastoissa asioinnissa, erityisesti lomakkeiden täyttämässä. Muutoin olisi varmaankin tullut enemmän ”vääntöä” virastoissa. Nuori isä käy säännöllisesti vertaisryhmissä, sekä AA- että NA-ryhmissä. Muiden samaa kokeneiden kanssa asioitten jakaminen tuntuu tärkeältä. Hande arvostaa kokemustaustaa, joka on eri asia kuin ”kirjoista lukeminen” ja jonka hän kyllä vaistoa.

Yksin oleminen on vaikeaa ja ahdistavaa. Hande onkin hakeutumassa avo-Kiskoon voidakseen käsitel-

lä henkilökohtaisia asioitaan syvemmin. Hän arvelee asuvansa Kritsin tukiasunnossa jopa pari vuotta, koska on keskeneräisiä asioita ja asunto rauhallisessa talossa ja tutulla asuinalueella hyvin mieluinen. Ei haittaa vaikka ostarilla ja metrossa tulee käyttäjätuttuja vastaan. Heitä ei kannata vältellä, muutoin saisi koko ajan ”luikkia korvat luimussa ja vaihdella metrojunasta toiseen”. Hande arvioi, että ”olisin mä varmaan pärjännyt ilman palveluitakin”, mutta työntekijöistä on ollut hyötyä paitsi ”lappujen täyttämässä” myös lausuntojen kirjoittajina. Parhaillaan nuori isä suorittaa yhdyskuntapalvelua – ilman myönteisiä viranomaislausuntoja ehdoton vankeusrangaistus tuskin olisi muuttunut yhdyskuntapalveluksi. Tulevaisuudessa voisi harkita työtä rikos- ja päihdeongelmaisten ihmisten parissa – siinäkin merkityksessä yhdyskuntapalvelu Vertaistukipiste Rediksessä tuntuu kovin mielekkäältä vaihtoehdolta vankilaan paluuseen verrattuna.

Hande ei ollut vankilassa osallistunut päihdekuntoutukseen eikä myöskään halunnut vapautumisen jälkeen laituskuntoutukseen. Tästä johtuen asuntoa Kritsistä ei heti tarjottu, vaan nuori mies joutui asumaan ensin pari kuukautta päihdeongelmallisille tarkoitettuun hoitokodissa ennen kuin pääsi asuinyhteisöön. Hyvin sujuneen yhteisöjakson jälkeen Hande siirtyi tukiasuntoon, jossa asuu yhdessä pienen lapsensa kanssa.

Hyvällä asunnolla ja siihen liittyvällä arkielämän tuella on ollut merkitystä myös Handen lapselle. Isän olemista vankeuden jälkeen on pystytty tukemaan tarjoamalla sen vahvistumiselle perusedellytykset.

Anni: vankilan jälkeen irti päihteistä ja rikoksista

Anni vapautui Vanajan avovankilasta pari vuotta sitten suorittuaan ensin tuomiota Hämeenlinnan vankilassa. Pari aiempaa vankilakertaa oli takana ja runsaan kymmenen vuoden huumetausta. Anni osallistui Vanajan päihdekurssille, koska ohjaaja erikseen pyysi häntä mukaan. Annin mielestä kurssi jäi pintaraapaisuksi, mutta kylläkin motivoi hoitamaan päihdeongelmaa. Kurssilla oli avoin ilmapiiri, ja osallistujina Annin ikäisiä nuoria huumeiden käyttäjiä.

Vapautumisen jälkeen Anni ei halunnut laituskuntoutukseen, vaikka siihen yritettiin eri tahoilta kannustaa. Vaikka Anni ei enää halunnut käyttää huumeita, ei myöskään laitoksesta laitokseen siirtyminen houkutellut. Vuokravelkojen vuoksi kaupungin asunto oli pois suljettu mahdollisuus eikä vanhempien luokse asumaan meneminen ollut mieluisa vaihtoehto nuorelle aikuiselle. Muutamaa päivää ennen vapautumista Anni sai tietää pääsevänsä Kritsin tukiasuntoon asumaan. Oman asunnon järjestyminen rauhallisesta talosta on Annin oman arvion mukaan vaikuttanut aivan olennaisesti siihen, ettei hän heti vapauduttua aloittanut huumeiden käyttöä. Vapautumisen ensi vaiheet olivat todella vaikea. Paha olo purkautui syömishäiriönä, masennuksena ja vaikeutena olla ihmisten joukossa, vaikka Anni onkin luonteeltaan sosiaalinen.

Pahasta olosta huolimatta Anni kävi sitkeästi NA-ryhmissä ja kuuli Kalliolan klinikoista niin paljon hyviä kokemuksia toisilta toipujilta, että päätti itsekkin hakeutua viiden viikon mittaiselle peruskuntoutusjaksolle. Kokemus oli todella hyvä ja syvälle menevä. Jopa niin antoisa, että Anni olisi halunnut sitoutua pitkään hoitojaksoon, mutta ei saanut maksusitoumusta. Kuntoutusjakson jälkeen käynnit NA-ryhmissä jatkuivat ja raittius säilyi, vaikka välillä olikin vaikeita masennusvaiheita ja uupumusta. Opiskelun ja yhdyskuntapalvelun samanaikainen aloittaminen tuntui lähes ylivoimaiselta, mutta Anni jaksoi yrittää, keskusteli elämästään ja uupumuksestaan asumisohjaajan kanssa. Masennuksen vaikeina vaiheina suunniteltiin yhdessä ”tekemislistoja”, jotta Anni jaksaisi hoitaa välttämättömät asiat.

NA-ryhmistä on tullut osa elämää ja sieltä on löytynyt läheisiä ystäviä. Heidän tukensa Anni arvioi kaikkein merkityksellisimmäksi. Lisäksi hän käy A-klinikalla sosiaaliterapeutin ja lääkärin vastaanotolla. Anni on edennyt opiskeluissaan jaksamisvaikeuksista huolimatta hyvin, pysynyt täysin erossa päihteistä ja muuttanut Kritsin tukiasunnosta itsenäiseen vuokra-asuntoon.

3 Vankeusaikainen yhteistyö

Vankeinhoidossa on viime vuosina pyritty panostamaan vapauteen valmentavaan työhön aiempaa enemmän ja vankilasta vapautuneiden suunnitelmallista vapautumista on kehitetty. Tähän velvoittaa myös uusi vankeuslaki.

3.1 Suljetusta vankilasta avolaitokseen, hoitoon ja asumaan?

Yleensä me tavataan vankeja kun ne miettii päihdeohjelmaa, haittapuoli on tullut niin vahvasti esiin, esimerkiksi niin ettei kykene enää olemaan kerroksella. Yksi vanki kuvasi sitä, kuinka mielenterveys alkaa rakoilla. Alkaa nähdä varjopuolia, että aineet ei tunnu enää missään. Ne on hyviä keskustelunaiheita, voi ruveta miettimään.

Aiemmassa tutkimuksessani Riihimäen vankilan päihdeohjaaja kertoi siitä, kuinka vanki on tehnyt ison työn siinä vaiheessa, kun hän jättää hakemuksen päihdeettömälle osastolle. Helsingin vankila on samantyyppinen iso suljettu laitos, jossa vankien keskinäiset valtasuhteet vaikuttavat suurella määrällä yksittäisten vankien elämään osastolla ja suhteeseen päihdeiden käyttöön (ks. Teppo & Ruckenstein). Helsingin vankilassa on yli kahden vuoden tuomiota suorittavia, pääosin monikertaisia miesvankeja ja sen sosiaalityössä korostuu asunnottomuuden kytkeytyminen vaikeisiin päihde- ja mielenterveysongelmiin, mikä käytännössä tarkoittaa asunnottomuutta yhtenä laaja-alaisen syrjäytymisen osa-alueena. Tästä ryhmästä löytyy asunnottomuuden ”kova ydin”. (Granfelt 2004, 147.)

Helsingin vankilan vangeista suuri osa ei yllä avolaitoskelpoisuuden kriteereihin päihde- ja mielenterveysongelmien syvyyden vuoksi. Näin siitä huolimatta, että Helsingin avovankilassa rangaistusta suorittavilla päihdetaustaisilla vangeilla on Suomenlinnan erityisohjaajan arvion mukaan keskimäärin viidentoista vuoden mittainen päihdehistoria ja he ovat ”huono-osaisia suonensisäisesti huumeita käyttäviä narkomaaneja”.

Vankeinhoidon kuntouttavan toiminnan rasitteena on sen toissijaisuus suhteessa laitoksen perustetävään. Tämä on yleismaailmallinen ilmiö, jonka tuottamia rajoituksia Margaret Malloch (125–139) on analysoinut tutkiessaan päihderiippuvaisten naisvankien kuntoutuksen edellytyksiä skotlantilaisessa vankilassa. Kuntoutuksen toimivuutta heikensi ensinnäkin se, että vangit eivät useinkaan voineet säännöllisesti osallistua ryhmiin oikeudenkäyntien tai vapautumispäivämäärien vuoksi. Henkilökuntaa siirrettiin muihin tehtäviin tai tiloja kuntoutusryhmille ei löytynyt. Työntekijät tulivat kuka milloinkin ja valmistautumatta ohjaamaan ryhmiä. Tämän lisäksi vankien mielestä useimpien työntekijöiden, mukaan lukien kuntouttava henkilökunta, asenne päihdeiden käyttäjiä kohtaan oli negatiivinen. Tämä liittyi vanki–vartija -suhteeseen, joka yleistettiin myös terveydenhuollon henkilöstöön. Vastuu kuntoutuksen heikoista tuloksista laitetaan vangille, vaikka resurssipula on ilmeinen. Rajalliset resurssit johtavat kuntoutuksesta syrjäyttäviin arviointeihin ja negatiivisiin kategorisointeihin, jolloin vangit jaetaan kuntoutusta ansaitseviin ja ei-ansaitseviin. Monet naisvangeista pitivät vankilaympäristöä sopimattomana ja toimimattomana terapeuttiliseen työskentelyyn. Naiset olivat hyvin tietoisia vapautumisen jälkeen heitä odottavista yhteiskuntapolitiikan rakenteellisista ongelmista ja toteutettavissa olevien vaihtoehtojen elämäntyylien vähäisyydestä. (Malloch 2000, 125–139.)

Monet vangit sanovat, että he selviävät täällä, mutta ei ole mitään ajatusta miten siviilissä.

Tämä realiteetti on lähtökohta vankilasta vapautuvien miesten ja naisten erityispalvelujen tarpeelle. Vankila on osalle vangeista normaalielämää ja yhteiskunnassa selviytymisen taidot eivät ole joko koskaan kehittyneetkään tai ovat kadonneet laitoksessa ja rikollisessa alakulttuurissa vietettyjen vuosien myötä. Myös rakenteelliset tekijät ylläpitävät huono-osaisuutta ja marginalisoitumisen syvenemistä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton sosiaalibarometri (2006, 175–179) osoittaa vuodesta toiseen tämän asiakasryhmän jääneen osattomiksi lisääntyvän hyvinvoinnin jaossa

Moni kuvaa, että kyllä vankilassa on helppo olla päihteettömänä ja käyttää näitä palveluja, mutta se kuulu vankilan ja siviilin välillä on ihan valtava.

Erityisesti suljetusta vankilasta vapautuminen on hyvin vaativaa, kun se on sitä avolaitoksestakin. Siviilielämän riskitilanteisiin valmistautumiseen on vankilan kuntoutuksessa vain hyvin rajalliset mahdollisuudet. Läheskään kaikilla vangeilla ei ole poistumislupaoikeutta, eivätkä siviilielämän vaatimukset realisoitu lyhyillä poistumisluvilla. Vankilaan tullessaan monet vangit ovat fyysisesti ja psyykkisesti niin huonokuntoisia, etteivät pysty osallistumaan keskittymistä vaativiin kuntoutusohjelmiin. Päihdeongelmiin liittyy usein vaikeita mielenterveysongelmia, joita raju päihteiden käyttö on entisestään pahentanut. Asiointi ja vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa muutoin kuin päihtyneenä on monelle vangille outo ja pelottava kokemus. Erityisesti lyhyttä tuomiota suorittavat rikos- ja päihdekierteessä elävät ovat hankalassa asemassa, koska eivät kykene eivätkä ehdi osallistua vankeusaikana pitkäkestoiseen kuntoutukseen. Mikä sekin on sängen lyhytkestoista suhteessa päihdeongelmien mittavuuteen.

Monta kertaa tunnemaailma ja mielenterveyspuoli on aika rajusti koetuksella päihdekuntoutuksen alkuvaiheessa.

Kuntoutus on hidas, epävarma ja taantumia sisältävä työläs prosessi, jonka etenemistä on itse monesti vaikea hahmottaa. Impulsiiviseen lyhytjännitteiseen elämäntapaan ja ajatteluun tottuneelle ihmiselle pienin askelin etenevä toipumisprosessi on monta kertaa turhauttava.

Monesti on niin, että vanki sanoo, ettei näe itse mitään muutosta ja sanotaan, että katso nyt, sä näytät ulkoisestikin paljon paremmalta.

Siviilitoimijoidenkin saattaa olla vaikea ymmärtää, kuinka paljon vanki on kuntoutuksessa sittenkin edennyt, kun ottaa huomioon lähtötilanteen vaikeuden ja kuntouttavan toiminnan niukat resurssit, niin yksilötasolla kuin laitospäätöksistä. Kritisin asumisohjaajien vankeusaikaisen asiakastyön lisääminen vahvistaisi heidän tuntumaansa kuntoutuksen kokonaisprosessista ja kuntoutukseen osallistuvan vangin vankeusaikaisista ponnisteluista, niissä kohdatuista vaikeuksista ja onnistumisista.

Helsingin vankilasta asumispalveluihin ohjautuu vankeja lähes yksinomaan päihdeettömiltä osastoilta, Sörkka-yhteisöstä ja päihdeettömältä tukiosastolta. Sörkka-yhteisö on seitsemälle vangille tarkoitettu yhteisökuntoutuksen periaatteille rakentuva päihdeeton osasto. Osaston kuntoutuksessa pääpaino on ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa, jota täydentävät yksilökeskustelut vangin tukihenkilöksi nimetyn työntekijän kanssa. Vanki voi olla osastokuntoutuksessa enimmillään kahdeksan kuukauden ajan, mistä päihdeohjaaja toteaa, että ”kun se päihdeongelma voi olla ihan älyttömän pitkä, niin meidän kahdeksan kuukautta ei aina riitä”. Osaston toiminnassa keskeistä onkin jatkohoitoon aktivoiminen. Tämä on sitäkin tärkeämpää, kun osastolla pyritään saamaan alulle elämänhistorian käsittely laajemminkin kuin vain päihdeongelman näkökulmasta. Vankien kanssa keskustellaan käsittelemättä jääneistä vaikeista kokemuksista, esimerkiksi lasten huostaanotosta ja avioerosta. Useimmilla vangeilla on itselläänkin lastensuojelutausta ja elämänhistoria saattaa koostua erilaisista laitosjaksoista varhaislapsuudesta alkaen. Ehjältä ja ”normaalilta” vaikuttava lapsuus on poikkeus.

Asumisohjaajien työssä konkretisoituvat vankilasta vapautuvien päihdeongelmien syvyys, joka usein johtaa retkahtamiseen heti vapautumisen jälkeisinä kaikkein kriittisimpinä päivinä ja viikkoina, jolloin siviilielämän haasteet ovat edessä ja elämäntilanne kriisiytymässä:

Jos on 15 tai yli 30 vuotta käyttänyt piriä, niin eihän pari kurssia ole mitään. Eikä vankilaa voi verrata päihdehoitolaitokseen ikinä, koska se ei ole vapaaehtoista hoitoa. Joillain on ihan muita syitä mennä, tappaakseen aikaa. Jotkut voi olla oikeasti motivoituneita, ovat tosissaan, mutta ylivoimaisesti suurimman osan, niin suurimman osan kanssa kohdalla tilanne vapautuessa on se, että se ei kannu sen yli.

Että se motivaatio ei, niille ei kuitenkaan ole sitä todellista halua. Ne sanoo, että kun saan työpaikan ja asunnon, kyllä ne riittää mulle. Sen oppii näkemään kun puhuu ja haastattelee täällä. Mutta kenellä se oikeasti kantaa vapautumisen yli, se on niin minimaalinen. Sen kanssa me ollaan tosi vaikeuksissa... Yl-lättävän moni on meiltä lähtenyt hoitoon ja vankilastakin.

Helsingin vankilan päihdekuntoutukseen osallistuvien joukossa on ensi kertaa vankilassa oleviakin, mutta suurin osa on useamman kerran vankilaan palanneita. Myös heille Sörkka-yhteisö saattaa olla ensimmäinen varsinainen päihdekuntoutusjakso vankilassa. Moni vanki ei koskaan yllä päihdekuntoutukseen asti, koska ei pääse irti päihteistä vankilassakaan. Suljettujen vankiloitten tavallisilla osastoilla päihteitä on yleensä saatavilla, ja huumekauppiat pitävät asiakkaistaan kovin keinoin kiinni.

Vankien vaikeita asioita ehditään puhua, mutta vielä enemmän pitäisi.

Niin Helsingin vankilan päihteetöntä osastoa koskevassa tutkimuksessa (Tourunen & Perälä, 46–57) kuin Vanajan vankilan päihdekuntoutusta koskevassa tutkimuksessa (Granfelt 2007) tuli esiin vankien suuri tarve kahdenkeskisiin keskusteluihin, joissa voi paneutua yhdessä työntekijän kanssa pohtimaan henkilökohtaisia asioita. Ryhmämuotoinen kuntoutus ei yleensä mahdollista syvällistä paneutumista yksittäisten vankien asioihin, ja vangit yleensä suojaavat ryhmätilanteissa yksityisyyttään niin toisilta vangeilta kuin henkilökunnalta. Tästäkin näkökulmasta katsottuna on erittäin hyvä ratkaisu, että Kritsin asuinyhteisöissä ja tukiasunnoissa jokaisella asukkaalla on oma asumisohjaaja, jota hän tapaa vapautumisen ensi vaiheissa päivittäin ja myöhemminkin säännöllisesti.

Meidän asiakkaat ovat moniongelmaisia ja heitä tulee eri puolilta taloa ja erilaisista tilanteista.

Riittävän pitkäkestoinen kuntoutus on perusedellytys päihteettömyyden vahvistumiselle ja sotkuisen elämäntilanteen selvittelylle. Jatkokuntoutus voi toteutua avovankilassa, Seutulan Kuva-ohjelmassa tai Suomenlinnan Duuni-ohjelmassa, joista voidaan edetä vaikkapa Silta-Valmennuksen rangaistusaikaiseen kuntoutukseen, mikä parhaassa tapauksessa jatkuu vielä vapautumisen jälkeenkin. Avovankilakuntoutuksen jälkeen on myös hyvät edellytykset sijoittua Kritsin asumisyhteisöön ja jatkaa päihdekuntoutusta A-klinikalla tai vertaisryhmissä. Vankeja siirtyy myös useamman vuoden kestävään yhteisöhoidon periaattein toimivaan Kisko-ohjelmaan. Kuntoutuspolkujen rakentaminen yhteistyössä vangin kanssa on keskeinen osa osaston toimintaa. Tätä tehdään yhteistyössä Kritsin asumisohjaajien kanssa niiden vankien kohdalla, jotka ovat hakeutumassa asumispalveluihin joko suoraan tai vapautumisen jälkeisen laituskuntoutusjakson jälkeen. Perinteisesti vangit ovat tunteneet vastenmielisyyttä laitoksesta laitokseen siirtymiseen, ja siksi on tärkeää, että heidän kanssaan arvioidaan laituskuntoutuksen merkitystä osana useampivaiheista kuntoutusjatkumoa.

Aika moni tarttuu suljettuun päihdehoitoon, suhtautuu tosi myönteisesti. Ylipäättään puhe siitä, että täytyy saada jotain päihdehoitoa, kertoo huolesta.

Valmius siviilielämään ja rangaistusaikaiseen kuntoutukseen ovat rajalliset, eikä suoraan suljetusta laitoksesta yleensä onnistu. On täysin poikkeuksellista, jos Helsingin vankilasta edes aletaan yrittää järjestää vangille paikkaa Silta-Valmennukseen. Vangeista suurin osa ei ole aikaisemmilla vankilakerroillaan päässyt sen enempää päihteettömille osastoille päihdekuntoutukseen kuin avolaitokseenkaan päihteiden käytön vuoksi. Päihdeohjaajan mukaan avolaitokseen siirtyminen pelottaa, jolloin tulee ymmärrettäväksi, että suoraan suljetusta vankilasta Silta-Valmennuksen vapaisiin oloihin siirtyminen olisi todellakin liian iso muutos. Tästä näkökulmasta katsottuna myös suoraan Kritsin asuinyhteisöön siirtyminen, keskelelle ”Kurvin kulmaa” on aika mahdoton ajatus.

Suljetusta laitoksesta vapautuminen on erityisen vaativaa, mikä tekee ymmärrettäväksi sen, että siviiliin kuntoutuminen voi vaatia useamman yrityksen eikä kuntoutus ole epäonnistunut, vaikka vanki vielä pa-

laisi vankilaan. Kysymys on identiteetin ja koko elämäntavan muutoksesta, jonka työstämiseen suljetussa laitoksessa on hyvin rajalliset mahdollisuudet. Suljetun laitoksen monista rajoitteista ja vankien ongelmien mittavuudesta huolimatta yhteistyö Helsingin vankilan kuntouttavan henkilökunnan ja Kritsin asumisohjaajien välillä toimii hyvin ja tarjoaa edellytykset pitkäkestoisten kuntouttavien asumispolkujen suunnittelemiselle myös hyvin vaikeasti päihderiippuvaisten monikertaisten vankien lähtökohdista.

3.2 Jatkumo avovankiloista asuinyhteisöön?

Helsingin avovankilaan kuuluu kaksi osastoa, Suomenlinnan ja Vantaan osastot, jotka molemmat ovat entisiä työsiirtoloita. Tästä johtuen niiden toiminta on edelleen voimakkaasti työpainotteista, ja kuntoutusohjelmien, myös päihdekuntoutuksen, osuus on vähäinen. Kun vankeinhoidon kuntoutusohjelmat ovat pääosin kognitiivis-behavioraaliseen viitekehykselle rakentuvia ja keskittyvät ensisijaisesti yksilötason kysymyksiin, kuten ajatteluun, asenteisiin ja käyttäytymiseen, on yhteiskunnassa selviytymisen näkökulmasta tärkeää, että avovankiloissa on tarjolla myös konkreettisesti yhteiskuntaan integroitumista tukevia työpainotteisia ohjelmia, kuten Kuva- ja Duuniohjelma. Vapauteen valmentautumisen ja tuettuun asumiseen siirtymisen kannalta olisi kuitenkin tärkeää, että avolaitoksissa olisi tarjolla nykyistä monipuolisemmin kuntouttavaa toimintaa, erityisesti intensiivistä päihdekuntoutusta. Yksi hyvin toimiva intensiivinen ja pitkäkestoinen päihdeohjelma on Kisko-yhteisöhoito, jonka kakkosvaihe toteutetaan Vantaan osastolla.

Periaatteessa Sörkasta voi tulla jotain ideaa tai suunnitelmaa. Viime aikoina on pyrittykin että olisi suunnitelmaa ja tänne ja sitten Siltaan tai hoitoon tai että voisi matkan varrellakin, jos herää motivaatio. Mutta siinä on kauhea työ, kun joudun tekemään kaiken yksin. Verkostot ja yhteydenotot ja motivoinnit. Tavallaan tämä Kritsin asuinyhteisö on ollut mulle helpottava asia, että on yksi instanssi, ettei mun tarvitse räätälöidä sitä palettia eri instansseihin.

Kuntoutusjatkumo suljetusta vankilasta avolaitokseen ei ole mikään itsestään selvyys, ei edes saman vankilan sisällä. Laitosten työntekijät työskentelevät itsenäisesti, ja yhteistyötä on lähinnä yksittäisten vankien asioissa. Yhteistyö avovankiloitten ja suljettujen laitosten välillä keskittyy päihdeettömille osastoille, koska ensisijaisesti niiltä siirtyy vankeja suunnitelmallisesti avolaitosten kuntouttaviin ohjelmiin.

Osa tulee Hevistä, jokunen Konnulta, Keravalta, varmaan tulevaisuudessa Riihimäeltäkin, kun tämä uusi sijoittajayksikkö ryhtyy sijoittamaan. Mehän ei sitten niitä enää varsinaisesti valita. Se laitetaan Ransuun, että jos kaikki menee hyvin niin sitten avolaitokseen... Hevin päihdeettömillä osastoilla olevien vankien asioissa teen paljon yhteistyötä. Me ollaan jo pitkään aikaa yhteydessä ennen sitä mahdollista siirtymävaihetta. Niiden kanssa, joilla on suunnitelmallinen jatkumo tehdään paljonkin. Pääsääntöisesti ne on päihdeettömillä osastoilla tai sitten ne on jollain muulla tavalla osoittaneet, että ne haluaa apua ja tukea elämäntilanteensa muuttamisessa.

Kuva-ohjelman toimivuutta konkreettisia elämisvalmiuksia tuottavana ohjelmana arvostettiin niin vankilassa kuin asumisohjaajien kokemuksena hyvistä asiakkaista.

Kaikki Kuvan miehet pystyvät kuudesta kuukaudesta kahteen vuoteen jatkamaan kaupungin töissä ja aloittavat työt hyvin nopeasti vapautumisen jälkeen ja se on varmaan yksi tekijä miksi Kuvan miehet monesti selviävät aika hyvin tai ainakin aika pitkään vapauduttuaan. Ne on ne turvalliset samat kuviot. Ovat kiinnittyneet päihdehoitoon ja työhön, että kumpikaan ei ole uusi asia, kun ne tulevat siviiliin. Mä luulen, että Kuvan suhteen se rakenne on hyvin oleellista, ei niinkään se mitä minä huseeraan niitten kanssa täällä. Ja sitten kun se on todellista, ei mitään väkisin väännettyä.

Kuvasta tulee hyviä miehiä. Heillä on jo sitoumus työelämään ja heitä on valmennettu yhteiskuntaan... Pääsääntöisesti kauhean hyviä asiakkaita, tosi avoimia.

”Tavallisten” avolaitoskelpoisten vankien kanssa onkin sitten paljon hankalampaa. Kaikkia ei päiheteettömyys eikä elämäntavan muutos kiinnosta. Silloin ei myöskään tuettu asuminen ole toimiva ratkaisu.

Kun meillä on se porukka, jolla on asuminen kunnossa ja sitten on se porukka, jonka asuminen ei ole kunnossa, mutta niiden asuttaminen ei olekaan niin yksiselitteistä. Mä joudun kauheasti miettimään asumiskykyä, koska se ei ole kenenkään edun mukaista, että ne menee Kritsiin ja ryssii siellä. Ne vois selvitä Askossa, mutta en voi taata että selviävät selvin päin Askossa. Kyllä meillä on pahasti päihdeongelmaisia, esimerkiksi paha alkoholiongelma eikä mitään hoitomotiivaatiota. Pystyvät olemaan selvin päin täällä, mutta eivät varmasti ole sen jälkeen kun vapautuvat. Aika vaikea ruveta asuttamaan niitä Kritsin tukiasuntoon... Sitten täällä on niitä, joilla on omasta mielestään ihan hyvät sosiaaliset verkostot: ne ei tykkää että mä rupeisin huseeraamaan. Ei niillä ole mitään kiinnostusta vaihtaa niitä jonkun tädin ohjauksessa.

Mielenterveydelliset vaikeudet ovat suuri ongelma suljetuissa laitoksissa ja voivat olla esteenä yhteisöperiaatteella toimivaan päihdekuntoutukseen osallistumiselle. Avolaitoskelpoisuus edellyttää työkykyä, mistä johtuen näitä ongelmia ei niissä kohdata läheskään samassa laajuudessa.

Ei hirveän usein jouduta sellaisten ihan psykiatristen ongelmien kanssa ja jos ajatellaan että meillä on muutama vanki, joilla on ihan selkeä psykiatrinen diagnoosi. Normaalivankien persoonallisuushäiriötä on tietysti paljon.

Vantaan osastolla yhteistyö painottuu lähinnä asumisen järjestämiseen, ei yksilöllisten kuntoutusjatkojen rakentamiseen yhteistyössä asumisohjaajien kanssa.

Kyllä sen huomaa jos joku on tosissaan. Se hakee palveluita ja pohtii asioita ja hakee sitä tukea, mitä on ja pohtii sitä muutosta, Ne on ihan hyviä Krits-polkuun. Ja mä olen yksittäisten vankien kohdalla käyttänyt Kritsiä mutta en niin laajasti, että mä ajattelisin, että niillä on aikaa juosta täällä viisi kuukautta ennen vapautumista.

Vankeusaikaisen yhteistyön merkitystä puoltaa myös se, että useilla vangeilla on yhä hyvin kielteisiä, ennakkoluuloihin ja vääriin mielikuviin liittyviä käsityksiä tuetusta asumisesta ja heidän on vaikea ymmärtää asumiseen liittyvän tuen merkitystä elämässään. Jos vangin kanssa ei ole pohdittu sitä, miten hän voi henkilökohtaisesti ja konkreettisesti hyötyä tarjolla olevasta tuesta, ei tukisuhteesta muodostu yhteistyösuhdetta, johon kumpikin osapuoli sitoutuu.

Niille on tukiasuminen punainen vaate monestikin ja pitää pitää palopuhe, että kyse ei ole asuntolasta. Asuntolaan he eivät halua missään tapauksessa, se on viimeinen, mihin he haluavat. Sitten jos on sellaisia vankeja, jotka ovat oikeasti motivoituneita, haluavat ja ottavat apua vastaan, niin näille. Tunnen heidät. Tietysti joku saattaa olla että tulee ihan viime tipassa, että mulla ei ole asuntoa mihin mä meen...

3.3 Nuoret vangit uuden elämän kynnyksellä

Vankilasta vapautuvat päihdetaustaiset vangit voidaan jakaa Helsingin asumistyöryhmän jäsenyyden mukaisesti *kuntoutujiin, päiheteettömyydessään horjuviin ja akuutissa päihdekierteessä eläviin*. Näihin kolmeen ryhmään rekrytoituu rikoskierteessä eläviä 18–20 -vuotiaita asunnottomia nuoria. Nämä nuoret kiertelevät kavereittensa luona ”narkkikämpissä”, eivät selviydy nuorille aikuisille tarkoitetuissa päiheteettömyyttä edellyttävissä tuetun asumisen yhteisöissä eivätkä löydä paikkaansa päihdehuollon avopalveluissa. Päihde- ja rikoskulttuurissa elävät nuoret eivät välttämättä miellä asuntoasioita ongelmaksi: kiertely paikasta toiseen kuuluu elämäntapaan, jossa ”pää on kaoottinen ja vuorokausirytmiksi sekaisin”. Nuorista vangeista suuri osa on laitostaustaisia, ja sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan osa haluaa vankilaan: he viihtyvät Keravan vankilassa, jossa kokevat yhteenkuuluvuutta ja hyväksyntää. Sosiaalityöntekijöiden arvioissa korostui näiden nuorten mihinkään kuulumattomuuden kokemus ja henki-

sen tuen tarve. Nuorten kohdalla asunnottomuus näyttäytyy kodittomuuden merkityksessä: asuinpaikan puute ei ole ensisijainen ongelma, vaan ”sisäisen kodin” rikkinäisyys, toisin sanoen suhde itseen ja omaan elämään on hukassa.

Kritsin kanssa on konsultaatiota puolin ja toisin aika paljon, yleisistä asioista ja asiakkaista. Varsinaista vankilayhteistyötä ei juurikaan ole, asumisohjaajat käyvät tekemässä osastolla haastattelun, yleensä on haastattelu ja yksi tapaaminen.

Monipuolista kuntoutusta tarjoavalta Keravan vankilan WOP-osastolta on siirtynyt useita nuoria vankeja Kritsin asuinyhteisöön, vaihtelevalla asumismenestyksellä. Verrattuna muihin yhteistyövankeihin Keravan vankila, ja erityisesti WOP-osasto, on hyvin resursoitu ja vankilan tarjoama kuntoutus sisältää jopa intensiivisen siviilissä jatkuvan ammatillisen tukisuhteen. Osastolla pyritään siihen, että jokainen vanki siirtyisi jatkokuntoutukseen, mieluiten jo rangaistusaikana. Vapautumisjärjestelyihin kohdistuvan yhteistyön tarve Kritsin asumisohjaajien kanssa ei ole ollut läheskään niin suuri kuin muissa suljetuissa yhteistyövankeissa.

Hyvin harvoille ehdotetaan itsenäistä asumista, tukiasuntoa yleensä. Mutta ensisijainen on vaihtoehtoinen rangaistusaikaiseen kuntoutukseen hakeutuminen.

Noin kolmasosa vangeista hakeutuu Silta-Valmennuksen rangaistusaikaiseen kuntoutukseen ja mahdollisesti jatkaa kuntoutusta vielä vapautumisen jälkeenkin. Nuorille vangeille kunnat myös helpommin kustantavat laituskuntoutusjaksoja kuin vanhemmille rikoksenuusijoille. WOP-osastolta vankeja on sijoittunut paitsi laituskuntoutukseen myös tuettuihin asumisyhteisöihin, esimerkiksi Kivitaskuun ja Neulansilmään, joista ensimmäinen on tarkoitettu huume-kuntoutujille ja jälkimmäinen kaksoisdiagnoosiasiakkaille.

Osaston työntekijöiden näkemyksen mukaan nuorten vankien yksinäisyys on niin syvää, ettei Kritsin asumisyhteisön tarjoama tuki ole riittävää. He suhtautuvat yhteisöasumiseen kriittisesti: yhteisö voi olla myös repivä ja hajottava, rikoksiin ja päihteisiin suuntaava. Yhteisön kontrolli voi luoda turvallisuutta, mutta toisaalta akuutissa hetkessä eläviä ihmisiä on monta yhdessä, eikä ole välttämättä hyvä asia, että osaston nuoret tapaavat toisiaan siviilissä.

Toipumisprosessia päihdekuntoutuslaitoksessa tutkinut Arja Ruisniemi (2006, 173–199) korostaa yhteisön jäsenten keskinäisten tunnesuhteiden merkitystä, joka voi olla voimakkaasti kuntoutumista edistävää, mutta yhteisön jäsenet voivat tukea myös toistensa toipumista haittaavia ajatus- ja toimintamalleja. Vankiyhteisön kirjoittamattomiin sääntöihin kuuluu, että ”kukin lusii omaa kakkuaan”, toisin sanoen vältetään liiallista avoimuutta niin suhteessa henkilökuntaan kuin toisiin vankeihin. Ruotsalaisessa vankilassa naisvankien parissa tutkimusta tehnyt Odd Lindberg (2005, 20–23) määrittelee tämän toteutuvan kolmen kiellon periaatteella: älä luota, älä puhu, älä näytä heikkoutta. Omaa haavoittuvuutta ei tule näyttää, koska sitä voidaan käyttää itseä vastaan. Henkilökuntaan päin luodaan voimakasta me – he -vastakkainasettelua, mistä johtuen avoin vuorovaikutus työntekijöiden kanssa tuottaa riskin joutua vankiyhteisön syrjimäksi. Nämä kulttuuriset ajattelu- ja toimintamallit siirtyvät helposti myös vankilasta vapautuvien asuinyhteisöön. Tästä johtuen kuntouttavien asumispalvelujen tarjoajat usein suhtautuvat varauksellisesti vankilasta vapautuviin.

Vankiloitten osastoilla näkyy konkreettisesti se realiteetti, että mitä enemmän ihmiset ovat henkisesti rikki, sitä todennäköisemmin he satuttavat toisiaan ja yrittävät siirtää pahaa oloaan toisiin (Väkeväinen 2005, 105–106). Valittaessa asukkaita yhteisöön ei voida ottaa huomioon pelkästään asunnon tarvetta, vaan on arvioitava myös sitä, kuinka vapautuva vanki tulee toimeen yhteisön muiden asukkaiden kanssa ja millainen vaikutus hänellä on yhteisön sisäiseen kulttuuriin.

Toisaalta tähän mennessä on jo koettu myös myönteisiä yllätyksiä siten, että sellaiset nuoret, joiden ei olisi luullut keskenään pärjäävän, käyvät esimerkiksi yhdessä kuntosalilla, mikä on osoitus keskinäisestä tuesta ja yhteisestä arjen osallisuudesta. Pääsääntöisesti nuoret vangit suhtautuvat ajatukseen yhteisöasumisesta erittäin varauksellisesti. Vietettyään osastolla kuusi kuukautta yhteisössä, he haluavat vapautumisen jälkeen omiin oloihin. Hyvin harvoille ehdotetaan itsenäistä asumista, tukiasuntoa yleensä. Useimmilla vangeilla onkin se näkemys, ettei suoraan osastolta itsekseen elämään siirtyminen tule onnistumaan. Osaston perusidea on se, että tuomion loppuaika suoritettaisiin rangaistusajaisessa kuntoutuksessa, jossa jatkettaisiin vielä vapautumisen jälkeenkin.

Vapautumisen jälkeinen aika on niin riskialtista, vaikka osastolla on voiman tuntua ja tuntua siitä, että pärjää ja menee hyvin. Kun Tuija joutuu perumaan vankilaan sovittuja yksilökeskusteluja sen vuoksi, että hänellä on kriisitilanne siviilissä, niin ymmärtävät paremmin, että ehkä apua siviilissä tosiaan tarvitsee.

WOP-osaston työntekijät korostavat oman, jo vankeusaikana asiakassuhteen muodostaneen työntekijän ensiarvoista merkitystä, koska nuoret vangit ovat niin yksinäisiä ja heidän on vaikea luottaa kehenkään. Asiakkaiden elämässä on usein kaoottisia tilanteita, joissa tarkoituksenmukainen toimiminen edellyttää asiakkaan tuntemusta ja luottamuksellista suhdetta. Asiakkaiden elämän kaoottisissa tilanteissa on ollut epäselvyyksiä ja ristiriitoja sekä tiedonkulussa että toimintatavoissa, lähinnä uloskirjoituksissa, WOP-osaston siviilityöntekijän ja asumisohjaajien kesken. Asuinyhteisöön tarvittaisiin WOP-osastolta tulevien näkökulmasta nykyistä enemmän panostusta yhteisön sisäisen prosessin käynnistämiseen ja tukemiseen. Osaston nuorten vankien asumisjärjestelyissä Kritsin asumispalvelut ovat viimesijainen vaihtoehto, jota ehdotetaan vasta siinä vaiheessa kun ei mitään muuta järjestä.

Säätiön asuinyhteisöt olivat alun perin selkeästi profiloituneet: Astassa keskityttiin vapautuvien naisvankien asumisen tukemiseen ja Askossa oli vankilasta palaavien miesten tuettua ensivaiheen asumista. Sen jälkeen kun Asta jouduttiin naisten yhteisönä lakkauttamaan, eivät yhteisöt ole keskenään aivan selkeästi profiloituneet, vaikka Astassa on ensisijaisesti sijoitettu niitä vapautujia, joilla on arvioitu olevan vahvemmat selviytymisedellytykset. Toinen asuinyhteisöistä profiloitui jo keväällä 2007 aikana vahvan yhteisöllisen tuen asuinyksiköksi, jonne sijoituu ensisijaisesti Keravan vankilan WOP-osastolta koevapautuneita nuoria vankeja. Näin vankilan koevapautuneiden kohdistama kontrolli voidaan tarkoituksenmukaisesti sitoa vahvistamaan asuinyhteisön tarjoamaa yhteisöllistä ja yksilöllistä tukea. Vankilan osaston ja Kritsin yhteistyössä toteuttama yhteisö on sananmukaisesti jatkumoperiaatteella toimivaa laitoksen ja siviilitoimijoiden yhteistyötä tavoitteena suunnitelmallinen ja huolellisesti valmistettu vapautuminen. Vahvistamalla asuinyhteisön yhteisöllisyyttä yhteistyössä vankilan henkilökunnan kanssa vastataan Keravan vankilan työntekijöiden huoleen Kritsin tuen riittämättömyydestä suhteessa päihde- ja mielenterveysongelmaisten nuorten vankien tarvitsevuuteen.

3.4 Unohtuva marginaaliryhmä: vankilasta vapautuvat naiset

Hämeenlinnasta ohjattiin joko niin huonokuntoisia, että on pakko edetä hoidon kautta tai sitten sellaisia, jotka saavat asunnon muutoinkin. Astassa huomasi, että miehille ei ollut mitään ongelmia saada maksusitoumuksia toisin kuin naisille. Naisten osalta tapeltiin, että kun se on niin kallista, mutta miesten kohdalla ei ollut mitään ongelmaa. Kaikki ovat saaneet maksusitoumuksen. Kuntaongelma on ihan sama, oli mies tai nainen.

Vuoden 2006 kesällä lakkautettu vankilasta vapautuneille naisille suunniteltu asuinyhteisö Asta oli sananmukaisesti naisyhteisö, jossa myös toiminnan suunnittelusta ja toteutuksesta vastasivat naiset. Ohjaajien tehtävänsä oli auttaa asukkaita siviilielämän alulle saamisessa, niin käytännöllisissä kuin äitiyteen, ihmissuhteisiin ja päihde- ja myyteenkin liittyvissä kysymyksissä. Tarkoitus oli, että noin yhden vuoden mittaisen onnistuneen asumisjakson jälkeen naiset siirtyisivät itsenäisempään asumismuotoon, joko Kritsin tai yhteistyökumppaneiden tukiasuntoihin. Asuinyhteisö oli tarkoitettu sellaisille vankilasta vapau-

tuneille naisille, jotka haluavat tukea rikos- ja päihdekulttuurista irtaantumiseen ja uuden elämäntavan rakentamiseen. Asuinyhteisön oli tarkoitus muodostaa tuetun asumisen jatkumo Hämeenlinnan vankilan yhteisöhoidollisen osaston ja Vanajan avovankilan kanssa. Asuinyhteisön toiminta ei kuitenkaan pääsyt Kritsin työntekijöiden ponnisteluista huolimatta kunnolla käyntiin ja jouduttiin lopettamaan, koska asuinyhteisön kriteerit täyttäviä naisvankeja ei hakeutunut riittävässä määrin asukkaiksi. Osa hakijoista oli liian vaikeasti päihde- tai/ ja mielenterveysongelmaisia eikä kaikille järjestynyt pääkaupunkiseudun kunnista maksusitoumusta asumiskustannuksiin. Jotkut kiinnostuneista asuivat ”väärässä kunnassa” eli pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Asuinyhteisön lakkauttaminen oli menetys ajatellen naisvankien parissa tehtävän vapautteen valmentavan työn kehittämistä. Yhteisö oli tavoitteellisesti suunniteltu naisvankien problematiikkaan vastaavaksi ja olisi tarjonnut hyvän mahdollisuuden naisvankien kuntoutusjatkumojen kehittämiseksi. Naisten asuinyhteisö oli myös eettisestä näkökulmasta merkittävä – panostettiin konkreettisesti leimattuun ja vaiennettuun marginaaliryhmään.

4 Asumisohjaajien ammatillinen tukityö

Kallen polku vankilasta Askoon

28-vuotias viisi vankeustuomiota suorittanut Kalle muutti Helsingin vankilan päihdeettömältä osastolta, Sörkka-yhteisöstä, vankilasta vapautuville miehille tarkoitettuun asuinyhteisö Askoon. Kallen tukihenkilönä Sörkka-yhteisössä toiminut päihdeohjaaja oli muutama kuukausi ennen vapautumista ottanut puheeksi mahdollisuuden hakea Kritsin asuinyhteisöön, jossa asukkaille on tarjolla monipuolista tukea siviilielämän alulle saamiseksi. Kalle tuumasi, että ”ai asuntolaan vai? Kuulostaa tosi järkyttävältä kun jätkä tosissaan yrittää päästä kamasta irti!” Päihdeohjaaja selitti, että asuinyhteisössä asuu kerrallaan vain neljä miestä, jotka valitaan hakemusten perusteella siten, että pitää todella haluta tehdä töitä elämänsä eteen, mikä edellyttää päihdeistä ja rikoksista irti pysymistä. Kalle päätti täyttää tukiasuntohakemuksen, mikä ei ollutkaan ihan helppo tehtävä. Erityisesti kysymyksen ”Kuvaile millainen on tavallinen arkipäiväsi vapaudessa?” kohdalla Kalle tuskaili melkein tunnin ja teki mieli kirjoittaa, että ”pirustako sen täällä linnassa voi tietää!” Mutta päätyi kuitenkin arvelemaan, että päivä sisältäisi ruuanlaittoa, salilla käyntiä, NA-ryhmiä ja ehkä lapsen tapaamista. Myöhemmin työssä käyntiä, mikä kyllä tuntui aika hurjalta ajatukselta, kun ei Kalle koskaan ollut työelämään osallistunut. Kysymyksistä keskusteltiin yhdessä päihdeohjaajan kanssa, erityisesti mietittiin, miten päihdekuntoutukseen osallistuminen on Kalleen vaikuttanut ja miten voisi hyötyä asumiseen liittyvästä tukisuhteesta. Kallea vähän jurppi koko tukisana ja hän sanoikin päihdeohjaajalle, että pärjää kyllä ilman semmoisiakin, mutta jos se nyt kerran kämppään kuuluu...

Kallen hakemus vakuutti asumisohjaajan, vaikka aika tavalla arveluttikin vankilan päihdekuntoutuksen riittävyys suhteessa 15 vuoden päihdehistoriaan. Mutta mies oli paneutunut kysymyksiin, vaikuttanut puhelimesta innostuneelta ja kysellyt milloin se haastattelu tehdään, että saisi tietää pääseekö vai ei. Asumisohjaaja lähti haastattelemaan Kallea, joka oli valvonut yön ja miettinyt että ”kun tietäis mitä se kysyy, ettei ryssis tätä saumaa”. Asumisohjaaja kyseli Kallen tekemisistä osastolla, viime päivien tapahtumista ja tunnelmista ja vähitellen Kallesta alkoi tuntua, etteihän tässä sen kummempia ja huomaamatta oltiinkin jo suunnittelemassa tukisuhteen sisältöä.

Asumisohjaajalle muodostui haastattelun pohjalta kuva siviilisuunnitelmiensa kanssa eksyksissä olevasta, mutta selvästi yhteistyöhaluisesta miehestä, jota siviilielämä pelotti aika tavalla. Kalle yritti varovasti ehdotella itsenäistä tukiasuntoa, mutta asumisohjaaja ei ottanut tätä vaihtoehtoa edes harkintaan ja lopulta Kallekin tuumasi, että Asko-yhteisö voisi olla ”ihan ookoo-mesta.”

Ennen vapautumista Sörkka-yhteisössä pidettiin verkostokokous, johon osallistuivat Kalle, Sörkka-yhteisön päihdeohjaaja ja sosiaalityöntekijä, Asunnottomien sosiaalipalvelujen sosiaalityöntekijä ja Kritsin asumisohjaaja. Sovittiin asumisen alkamispäivästä, maksusitoumuksesta, päihdekontrollista ja mietittiin

jatkohoitoa. Edelleenkin Kalle epäilytti yhteisöasuminen, mutta kun oli vuokravelkaa kaupungille eikä oikein muutakaan paikkaa tiedossa...

Askoon saavuttuaan Kalle joi asumisohjaajan kanssa ensin aamukahvin, sitten allekirjoitettiin vuokra- ja tukipalvelusopimus ja sen jälkeen alettiin laatia ensimmäisen viikon suunnitelmaa. Kallen oli vaikea keskittyä, oli ”härö-fiilis ja tosi levoton olo”. Ensimmäiselle päivälle ajoittuva sosiaalivirastokäynti hermostutti ja seuraavana päivänä olisi mentävä työvoimatoimistoon, jossa varmaan painostettaisiin työhönhakukurssille tai johonkin muuhun lastentarhatouhuun! Parhaalta vaihtoehdolta tuntui oppisopimus, jos sellaiseen pääsisi, kun ei koulunkäynti ollut missään vaiheessa innostanut. Olo kävi vähän rennommaksi kuin asumisohjaaja ehdotti, että lähdetään yhdessä virastoihin. ”Lappujen täyttely” ei koskaan ollut Kallea miellyttänyt joten siinä asumisohjaajasta saattaisi tosiaan olla hyötyä. Loppuviikoksi sovittiin Kelassa käynti työttömyyspäiväraha-asioissa, mutta velkojen selvittely päätettiin siirtää seuraavalle viikolle. Käytiin vielä netistä katsomassa NA-ryhmien kokoontumisia, ja asumisohjaaja ehdotti, että voitaisiin lähipäivinä käydä yhdessä tutustumassa Stop huumeille ry:n toimintaan.

Sosiaalivirastossa Kallea jännitti kovasti ja melkein tuntui, että nyt taitaa paniikkikohtaus iskeä. Mutta Asunnottomien sosiaalipalvelutoimistossa asioiden hoito kävi yllättävän mutkattomasti, perustoimeentulotuen lisäksi Kalle sai rahat kuntosalikorttiin ja uuden takin ostoon. Sosiaaliviraston jälkeen käytiin juomassa kahvit ja sitten takkiostoksille läheiseen tavarataloon. Ihmispaljous ja rahankäyttö alkoi käydä voimille, joten päätettiin palata Askoon päiväunille. Asumisohjaaja kertoi, että tänä iltana tehdään Askossa yhdessä soppaa ja salaattia. Kalle ei innostunut, mutta ei kehdannut kieltäytyäkään. Iltaan mennessä hän oli jo ehtinyt tutustua asuintovereihinsa, kahteen Keravalta vapautuneeseen nuorukaiseen. Illallisen jälkeen Kalle lähti heistä toisen kanssa NA-ryhmään.

Seuraavana aamuna lähdettiin kohta herättyä työvoimatoimistoon, jossa Kalle innostui kyselemään oppisopimuspaikoista ja raksahommista. Kurseille hän ei halunnut, vaikka virkailija niitä vähän ehdotelikin ja laittoi esitteitä mukaan. Työvoimatoimiston jälkeen Kalle poikkesi parturissa, ja sen jälkeen oli vuorossa yhteinen lounas. Kalle valitsi ison kebabin ja vilkaisi haikeasti oluthanaa. Kebabin ääressä Kalle innostui kertomaan entisestä vaimosta ja pohtimaan mahdollisuutta tavata poikaansa, jota ei ollut nähnyt moneen vuoteen. Kallen mielestä lusiminen sai nyt kerta kaikkiaan riittää ja eilisillan NA-kokemuksen rohkaisemana olikin päättänyt mennä myös tänä iltana ryhmään. Vähän epäröiden Kalle mainitsi, että oli eilen nähnyt Kurvin aukiolla kolme tuttua diileriä ja mielessä häivähtänyt, että onkohan tässä tahkoamisessa mitään järkeä. Siksi ryhmässä käynti tuntui todella tärkeältä. ”Jos pyörä lähtee pyörimään, sitä ei pysäytä pirukaan”, Kalle summasi ja ahmaisi viimeisen kebab-palan.

Asumisohjaajan ensi kontakti vankiin on yleensä tukiasuntohakemukseen perehtyminen. Tämän pohjalta asumisohjaaja tekee päätöksen siitä, haastatteleeko hän vankia. Haastattelu tehdään joko vankilassa tai Kritsin tiloissa, jos vangin poistumislupa sen mahdollistaa.

Kallen tarinan alkuvaiheet kuvaavat vangin motivointia yhteisöasumiseen. On tärkeää, että vanki jo ennen vapautumistaan ymmärtää tuen merkityksen ja pysähtyy pohtimaan, mihin asioihin ja millä tavoin hänen elämässään tukea tulisi kohdentaa. Tällöin sitoutuminen tukisuhteeseen pääsee alkamaan jo vankeusaikana ja rakentuu alusta asti yhteistyösuhteeksi, jossa vanki itse tekee töitä elämänsä eteen eikä odota valmiita palveluja.

Vapautumisen alkuvaiheessa tukisuhteessa korostuu ”sosiaaliasioiden hoito”, joka mahdollistaa asumisohjaajan ja asukkaan välisen yhteistyösuhteen alulle saamisen. Kun osapuolet ovat vielä toisilleen vieraita, on konkreettisiin asioihin keskittyminen hyvä tapa tulla tutuksi ja rakentaa keskinäistä luottamusta. Työskentelyn periaate on aivan alusta asti yhdessä asiakkaan kanssa tekeminen, ei hänen puolestaan eikä hänen ohitse. Sosiaaliasioiden keskittyminen on perusteltua, koska asunnottomina vapautuvilla päihdetaustaisilla vangeilla on yleensä sotkuinen elämäntilanne ja runsaasti alusta alkaen järjestettäviä asioita.

4.1 Vapautumisvaiheen kriisityö

Motivointityötä on ihan hirveästi, siitä ei meille makseta, mutta se on ammatillisesti ja eettisesti hirveän tärkeää ja kun siihen pystyy ihan pienilläkin asioilla kuten päätöksen muotoilulla vaikuttamaan. Kun 160–170 hakemusta on mennyt meidän läpi, niin alkaa näkemään hakemuksista aika hyvin ja saamaan pohjaa. Nyt ei ole enää sitä, että haastatellaan kaikki. Mutta niihinkin laitetaan, että hoidon kautta sulla olisi hyvät mahdollisuudet tulla ja mielellämme jatkaisimme työskentelyä, mikäli. Hoitoon he pääsis kyllä, mutta kynnyks lähteä vankilasta hoitoon on aika korkea.

Asumisohjaajien työhön sisältyy tukiasuntohakemuksen lähettäneiden vankien tilanteen kartoittaminen, minkä yhteydessä vankia pyritään opastamaan ja motivoimaan päihdeongelman hoitoon vapautumisen jälkeen. Motivointia ja palveluohjausta tehdään kirjallisesti niille vangeille, joita ei haastatella, vaan ainoastaan vastataan hakemukseen. Tärkeä yksityiskohta on juuri henkilökohtaisuus: jokaiselle vangille kirjoitetaan erikseen, eikä tyydytä lähettämään esimerkiksi monistettua hoitopaikkaluettelo. Kielteisen päätöksen saaneiden kohdalla olisi tärkeää, että joku vankilan työntekijöistä keskustelisi mahdollisesta laitostuntoutuksesta ja asumisohjaajan ehdottamista hoitomahdollisuuksista kahden kesken vangin kanssa. Muussa tapauksessa vastauksesta saattaa jäädä mieleen vain hylkäämiskokemus, eikä vanki osaa oma-aloitteisesti tarttua asumisohjaajan ehdotuksiin.

Suurin osa suljetuista vankiloista vapautuvista tarvitsee laitostuntoutusjakson saadakseen päihdeongelmansa siinä määrin hallintaan, että selviytyvät tuetussa asumisessa avoimuuden tai vertaisryhmien avulla. Osa hakijoista ei ole vankeusaikana osallistunut minkäänlaiseen kuntouttavaan toimintaan, eikä sitä ole aina ollut tarjollakaan. Varsinkin Konnunsuon vankilasta tulee hakemuksia vangeilta, jotka eivät ole osallistuneet kuntoutukseen. Tämä selittyy osittain sillä, että kyseisessä vankilassa on lyhyttä rangaitusta suorittavia pääkaupunkiseudulta kotoisin olevia vankeja, jotka eivät ehdi tuomion aikana osallistua pitkäkestoisiin kuntoutusohjelmiin. Heidän joukossaan on runsaasti päihdeongelmaisia yhteiskunnan marginaaliin joutuneita rikoksenuusijoita, jotka olisivat kipeästi tuetun asumisen tarpeessa ja jotka pitäisi saada kiinnitetyiksi kuntoutusjatkumoihin.

Periaatteessa voi hakeutua myös muilta osastoilta. Mutta yleensä on niin, että kun hakemus tehdään ajoissa niin vanki hakeutuu sitten päihdeettömille osastoille, että saa näyttöä tai jos on käynyt jossain ryhmissä, mutta yleensä ne on jo päihdeettömiltä osastoilla.

Vankeusajan yhteistyö keskittyy kuntouttaville osastoille, koska asumisyhteisöön valituksi tuleminen edellyttää näyttöä sitoutumisesta päihdeongelman hoitoon. Suljettujen vankiloitten tavallisilta osastoilta asunnottomina vapautuvilla vangeilla on pääsääntöisesti niin vaikea akuutti ja hoitamaton päihdeongelma, että he eivät selviydy päihdeettömyyttä edellyttävässä tuetussa asuinyhteisössä. Myös päihdeettömiltä osastoilta hakeutuville vapautumisen jälkeinen päihdeettömyys on varsin usein osoittautunut ylivoimaiseksi tavoitteeksi, mikä on joko kariuttanut tuetun asumisen alkuunsa tai edellyttänyt katkaisuhoidonjakson. Tästä syystä suunnitelmissa oleva vastaavan asumisohjaajan työn keskittäminen nykyistä enemmän yhteistyöhön päihdeettömiltä osastoilta vapautuvien parissa työskentelyyn on perusteltu muutos työn kuvassa: ei ole itsetarkoitus, että vapautuvat vangit siirtyvät asumaan Kritsin tarjoamiin asumispalveluihin, vaan että he löytäisivät omaa kuntoutumisvaihettaan vastaavan hoito- tai asumisvaihtoehdon.

Se on hirveän iso juttu tulla sieltä vankilasta. Monet sanoo, että sitä raittiutta ei voi verrata: vankilan raittiutta ja vapaana olemisen raittiutta ei voi verrata. (asumisohjaaja)

Yrittää asiakasta varotella, että ensimmäisinä päivinä mikään ei ole normaalia, niiden yli vaan täytyy päästä.. Tuntuu niin rajulta kaikki ihmisten ilmoilla liikkuminen, pelottaa kauheasti ja sä olet kauhean yksinäinen.... (asumisohjaaja)

Vanajan avovankilan päihdekuntoutusta koskevaa etnografista tutkimusta (Granfelt 2007) tehdessäni

näin, kuinka ahdistavaksi moni naisvanki koki vankilasta vapautumisen. Vapautumisen lähestyessä oli vaikea keskittyä päihdekuntoutukseen, kun siviiliin liittyvät pelot täyttivät mielen. Välittömästi vapautumisen jälkeistä työtä voi luonnehtia kriisityöksi. Asiakkaat tietävät mistä haluaisivat pois eli toivovat pääsevänsä irtautumaan päihde- ja vankilakierteestä, mutta eivät oikein tiedä, minkälaista toisenlainen elämä todella voisi olla. Tämä on luottamuksellisen, sitoutumiseen ja keskinäiseen yhteistyöhön perustuvan asiakassuhteen muodostamisen kannalta vaativa ja kriittinen ajanjakso. Tässä vaiheessa asumisohjaaja tapaa asukasta päivittäin. Vapautumistilanteen vaikeutta on hankala ymmärtää, ellei ole riittävän kauan aikaa tekemisissä vankilasta vapautuvien kanssa. Asumisohjaajille kertyy työn kautta kokemustietoa, jota olisi hyvä saada jaetuksi laajemmin asumispalvelujen tarjoajien käyttöön.

4.2 Viranomaisyhteistyö ja moniammatillinen verkostotyö

Lähes kaikki Kritsin asukkaat elävät vapautumisen alkuvaiheessa viimesijaisen sosiaaliturvan varassa, jolloin toimeentulotuki ja siihen liittyvä sosiaalityö ovat keskeisessä asemassa järjesteltäessä elämän perusasioita.

Merkittävä osa asumisohjaajien työstä on asioiden hoitamista yhdessä asiakkaiden kanssa. Käydään yhdessä eri virastoissa ja autetaan kaavakkeiden täyttämässä ja kirjallisten päätösten tulkinnassa. Näin asiakkaille kertyy myönteisiä tai ainakin vähemmän kielteisiä kokemuksia viranomaisasioinnista ja asioiden sujumisesta. Yhdessä asiointilla vältetään kokemuksia torjutuksi tulemisesta, leimaantuneisuudesta ja ulkopuolisuudesta ”yhteiskunnan systeemeissä” ja tämän seurauksena ehkäistään viranomaisvastaisuuden vahvistuminen ja konfliktialttiuden lisääntyminen entisestään.

Asumisohjaajien toiminta on tavallaan paikkaamassa aikuissosiaalityön aliresursointia: sosiaalityöntekijöillä ei ole edellytyksiä keskittyä vankilasta vapautuneiden erityisproblematiikkaan ja korostuneeseen tuen tarpeeseen laitoksesta paluun jälkeen. Toimeentulotuen siirtyminen etuuskäsittelyn piiriin on omiaan syrjäyttämään niitä asiakkaita, joille lomakkeiden täyttäminen ja ylipäänsä kirjallinen asiointi on vaikeaa. Näin byrokraattisilla käytännöillä vahvistetaan ylivoimaisuuden kokemusta: yhteiskunnassa ei selviä, vaan on ikuisesti ”toinen”.

Alueilla vaihtelee: toiset asiakkaat eivät edes pääse tapaamaan sosiaalityöntekijää, vaan joutuvat kirjallisesti tekemään kaikki. Se on sosiaalitoimiston käytäntö. Asiakkaiden asiat hoituvat Oton ja Titin kautta aivan loistavasti, että he kyllä auttavat meitä tosi paljon. Jos on joku sellainen asiakas josta me ei tiedetä mihin hän kuuluu, niin he kyllä katsovat ja saattavat alustavasti esittää tän asian sosiaalityöntekijälle, että tosi upeaa...

Sekä vankiloitten työntekijät että asumisohjaajat arvostivat Asunnottomien sosiaalipalvelutoimiston (Asso) vapautuvien vankien asioihin keskittyvien kahden sosiaalityöntekijän työtä. Yhteistyö heidän kanssaan sujui ongelmitta ja erityisesti asumisohjaajat kokivat saavansa runsaasti tukea työhönsä kyseisiltä sosiaalityöntekijöiltä. Omaan asiakaskuntaan, sen kulttuuriin, elämäntapaan ja paikkaan yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä perehtymisen merkitys osana oman työn kehittämistä ja työssä kehittymistä on perusedellytys yhteistyösuhteisiin perustavalle asiakastyölle. Asiakkaiden kuuleminen edellyttää osallisuutta heidän arkeensa. Asunnottomien sosiaalipalvelutoimiston sosiaalityöntekijät samoin kuin Kritsin asumisohjaajat työskentelevät hyvin lähellä asiakkaidensa arkea: asumisen, toimeentulon ja erilaisten psykososiaalisten ongelmien hoitoon liittyvien järjestelyjen parissa. Työ on sosiaaliasioiden hoitoa, mutta myös vuorovaikutustyötä, kaikkein syrjäytyneimpien ihmisten asioiden kuulemista.

Virastossa käyntejä on paljon. Asiakkaat kokevat turvalliseksi sen, kun on heidän mukanaan. Sosiaalityöntekijä ja asiakas voivat puhua aivan eri kieltä.. Näin on erityisesti alueella. Assossa asiointi on mukavaa, jos sosiaalivirastossa asiointi nyt koskaan voi mukavaa olla. Kirjallisia toimeentulotukipäätöksiä on vaikea ymmärtää ja muutoinkin asiointikäytäntöjä.

Asumisohjaajilla on hoidettavana paljon kaikenlaista selvittelyä paitsi toimeentulotukiasioissa myös muiden sosiaalietuuksien osalta. Lähes kaikkien asiakkaiden kanssa käydään työvoimatoimistossa ja Kelassa. Sosiaalasiat sisältävät käytännön asioiden hoitamista, suunnittelua ja järjestelyä. Yhdessä selvitellään velkoja, erilaisia korvausvelvollisuuksia ja edellytyksiä saada tulevaisuudessa itsenäinen vuokra-asunto. Pääsääntöisesti asiakkaiden sosiaalis-taloudellinen tilanne on aivan sekaisin ja sen selvittely yksinään ylivoimaista. Tuen tarvetta sosiaaliasioiden hoitamisessa lisää entisestään se, että monelle vapautuvalla vangille viranomaisten kanssa asiointi on vaikeaa ja konfliktialtista. Sosiaaliasioiden hoito voi olla koko auttamisen keskeinen sisältö. Sen avulla luodaan tukirakenteita asiakkaan elämään. Työn vaikutus liikkuu pienten asioiden järjestymisestä tarvittavan kokonaistuen vähittäiseen rakentumiseen. (Kulmala & Valokivi & Vanhala 2003, 127–129.)

Jotenkin tuntuu, että kun vankeinhoidossa panostetaan enemmän, niin siviilissä panostetaan entistä vähemmän näihin ihmisiin. En puhu Kritsistä, vaan sosiaalivirastosta. Aikuissosiaalityössä ei niinkään ole kyse kiinnostuksesta, vaan siitä, mitä ne pystyy tekemään... Sosiaalitoimesta ei juuri irtoa aikaa yhteistyöhön vapautumisen valmisteluissa.

Eija Heineen (50) Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -ohjelmaa varten laatiman selvityksen mukaan lainrikkojатаustaisten asiakkaiden konkreettisenä ongelmana määriteltiin ”monialainen syrjäytyneisyys” ja merkittävin ongelman synnyn määrittely ”pitkään jatkunut ja/tai monialainen syrjäytyneisyys”. Monialainen syrjäytyneisyys ilmeni sekä ongelmana että ongelman syytulkintana. Arkisessa ja julkilausutussa työorientaatioissa tartuttiin ensiksi päällimmäiseen konkreettiseen nykyhetken ongelmaan lähinnä oman palvelutarjonnan pohjalta. Palvelujen ja etuisuuksien monimuotoisuus ja pirstaleisuus tuottavat tilanteen, jossa samaa asiaa pitää hoitaa monessa paikassa, mikä vaikeuttaa asiakkaan sitoutumista eri paikkojen erillisistä toimenpiteistä muodostuvaan ketjuun (Valokivi 2004, 121). Etuisuuksien ja palvelujen tasossa on kuntien välillä eriarvoisuutta eikä kaikkien kuntien sosiaalipalveluista löydy ammattitaitoa vankilasta vapautuvien moniongelmaisten ihmisten auttamiseen. Erityisesti pieniin kuntiin vapautuvilla on myös pelkoja sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kielteisistä asenteista rikostaustaisia asiakkaita kohtaan. (Näkki 2006, 157–168.)

Hajanaisessa palvelujärjestelmässä kukaan ei ehkä työskentele asiakkaan kanssa laaja-alaisesti elämäntilanne huomioon ottaen eikä tutustu häneen ihmisenä. Asumisohjaajien päiväkirjoissa ja myös asiakashaastatteluissa tuli esiin viranomaisten kanssa asiointiin vaikeus, erityisesti kaavakkeiden täyttäminen ja viranomaiskielellä kirjoitettujen päätösten ymmärtäminen. Asumisohjaajista yksi kuvasi asiointiin olevan ”tulkkina toimimista” tilanteissa, joissa asiakas ja sosiaalityöntekijä puhuvat ”eri kieltä” onnistumatta pääsemään yhteiseen tilannetulkintaan. Asiointiin vaikeus ei kuitenkaan yksinomaan eikä edes ensisijaisesti ole palautettavissa vuorovaikutuksen ongelmiin, vaan rakenteellisiin tekijöihin, jotka syrjäyttävät huono-osaisimpia asiakkaita, joihin suuri osa vankilasta vapautuneista kuuluu. Kirjallinen toimeentulotuen hakeminen on johtanut siihen, että syrjäytyneimmät asiakkaat eivät edes pääse asioimaan sosiaalityöntekijän kanssa (Mäntysaari 2006, 118–120).

Yhteiskuntaan integroituminen on paljon laajempi tehtävä kuin vain uusintarikollisuuden estyminen, johon viime vuosina on asetettu painoa. Asumisohjaajien työhön kuuluva arkinen sosiaaliasioiden hoito omalta osaltaan tukee yhteiskuntaan integroitumista, koska sen avulla autetaan vankilasta vapautuneita juuri niiden elämän perusasioitten järjestelyssä, joiden hoito ei ole sujunut omin voimin ja joiden hoitamatta jättäminen lisää riskiä syvenevään syrjäytymiseen, päihteiden käyttöön ja rikollisuuteen.

Kunnissa nämä ei pärjää, pyörivät ja kuormittavat, löytävät uuden paikan jossa vähän aikaa jaksetaan... Esimerkiksi asukas X:n tilanteessa lastensuojelu tukeutuu ihan liikaa muhun.

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton (2006, 176) laatimassa Sosiaalibarometrissä sekä julkiset palveluntuottajat että järjestöt arvioivat heikoimmassa asemassa olevien väestöryhmien tilanteen helpottami-

seksi tarjotun tuen edelleen riittämättömäksi. Vaativa ja huonosti palkattu sosiaalialan työ ei houkuttele koulutettuja ja kokeneita osaajia, vaan ylikuormittunut työtilanne päinvastoin karkottaa muihin tehtäviin.

Asumisohjaajalla on moniammatillisessa verkostotyössä palveluohjaajan tai yhdistävän lähityöntekijän rooli. Moniammatillisen verkoston dialoginen toiminta siten, että kaikkien asiantuntemusta hyödynnetään asiakkaan tilanteen ymmärtämiseksi mahdollisimman monipuolisesti ja syvällisesti, ei ole mikään yksinkertainen tavoite. Verkoston kokoajana ja toiminnan koordinaattorina asumisohjaaja voi ottaa vastuuta siitä, että työskentelyyn löytyy asiakkaan tilanteen mukainen näkökulma. Hänellä on myös asiakkaan lähityöntekijänä tärkeä rooli sen varmistamisessa, että asiakas tulee verkostossa kuulluksi. Verkostot ovat pääsääntöisesti pieniä, mukana on vain muutama keskeinen toimija, jotka todella työskentelevät asiakkaan kanssa ja ovat hänelle entuudestaan tuttuja. Verkostossa voidaan ja tulee aika ajoin tarkistaa työskentelyn suuntaa ja painotuksia asiakkaan prosessin etenemisen mukaisesti. Verkostotyöstä kertyvien kokemusten pohjalta voitaisiin hiljalleen rakentaa myös yleisemmällä tasolla toimiva työskentelyn malli vankilasta vapautuneiden parissa työskentelyä varten. Näin hyödynnettäisiin asiakastyössä kertyvää kokemustietoa ammattikäytäntöjen kehittämisessä.

4.3 Ammatillinen tukityö asumisen arjessa

Hietsu on tärkeä hoidon kannalta, jos tarvii jatkohoitoon lähettää ja Redis ja Stop huumeille ry: siellä on toiminnallista. Ja sitten tietenkäin kriminaalihuolto, valvojat. Se vähän riippuu siitä asiakkaan vaativuudesta. Joskus on yritetty parityöskentelyä tehdä kriminaalihuollon työntekijän kanssa, mutta siinä on se, että me ollaan niin paljon yhteydessä ja tavataan asiakkaitamme, ettei se oikein toimi, että aina mentäisiin parina. Ja sitten a-klinikoiden työntekijät.

Asiakkaiden osallisuuden vahvistaminen omaan elämäänsä, sen tapahtumiin ja suuntaan liittyviin ratkaisuihin on keskeinen osa asumisohjaajien työtä. Osallisuus toteutuu siten, että työskentelyn lähtökohdaksi on asiakkaan omista lähtökohdistaan esiin nostama tieto (Juhila 2006, 116–119). Asumisohjaajilla on hyvät edellytykset osallisuuden vahvistamiseen vastakohtana asiakkaan kohteluun passiivisena työn kohteena, koska he käyttävät runsaasti aikaa omien asiakkaiden kanssa työskentelyyn ja näin tutustuvat heihin ihmisinä, heidän elämänsä historiaansa ja läheisiinsä. Osallisuuden vahvistamisessa on kyse myös kuntoutumisvalmiuden vahvistamisesta.

Vankien mielenterveysongelmat ovat tulleet esiin useissa viime vuosina tehdyissä tutkimuksissa (Väkeväinen 2005; Ruckenstein & Teppo 2005; Näkki 2006). Naisvankien päihdekuntoutukseen kohdistuvassa tutkimuksessani (Granfelt 2007) Hämeenlinnan vankilan päihdeohjaaja kertoo, että yhteisohdolliselle päihdehoidolle osastolle on vaikea löytää sopivia kuntoutujia, koska ahdistus ja masennus ovat niin voimakkaita useilla huumetaustaisilla vangeilla, etteivät he selviydy vuorovaikutukseen ja toimintoihin osallistumista edellyttävällä osastolla. Vaikeat mielenterveysongelmat estävät myös naisten avolaitoksen ryhmämuotoiseen päihdekuntoutukseen osallistumisen. Tämän selvityksen aineistossa molempien suljettujen vankiloiden, Keravan ja Helsingin vankilat, työntekijät puhuvat vankien mielenterveydellisistä vaikeuksista, jopa psyykkisestä sairaudesta. Helsingin vankilan päihdehoidolla osastoilla vangit ovat ”moniongelmaisia ja kipeitä”. Päihdeohjaaja huokasi, että mitä sitten onkaan tavallisilla osastoilla ja korosti, että päihdehoidon alkuvaiheessa mielenterveys ja tunne-elämä ovat todella lujilla.

Vaikeasti mielenterveysongelmaisille päihdehoidetuille vangeille on hyvin vaikea löytää sopiva asuinpaikka vapautumisen jälkeen. Heitä on sijoitettu sekä Kritsin tuettuun asuinyhteisöön että tukiasuntoihin, mutta selviytymisessä on ollut suuria vaikeuksia. Yhteisöasumisen tekee näiden vapautuvien vankien kohdalla erittäin riskialttiiksi väkivallan uhka, mikäli he käyttävät päihdeitä. Myös jälkihuolto-työryhmän raportissa (2006, 48) nostetaan esiin vankien ja vankilasta vapautuneiden mielenterveysongelmat. Tuettuun asumiseen ehdotetaan lisättäväksi sellaisia puolimatkan koteja, jotka mahdollistavat päihde- ja mielenterveysongelmaisten vaativan asuttamisen.

Asukashaastatteluihin tuli esiin, ettei suinkaan vain vankila-aika ja vapautumisen jälkeiset viikot ole vaikeita, vaan siviilielämän myötä kasautuvat paineet tai/ja yksinäisyys voivat laukaista masennuksen ja ahdistuksen ja aktivoida riippuvuusongelman, vaikka pysyisikin päihteittä. Päihderiippuvuuden takaa löytyy monilta asiakkailta ahdistusta ja masennusta, pelkoja ja yksinäisyyttä. Huumeriippuvuuden lisäksi saattaa rasitteena olla muita riippuvuuksia, kuten peliriippuvuus tai syömishäiriöt. Monilla asukkailla on vaikeuksia ajankäytön hallinnassa: toisinaan elämä on tyhjää toimettomuutta, välillä taas erilaiset tekemiset käyvät kasaantuessaan yli voimien. Asumisohjaaja voi auttaa mielenterveyteen liittyvän avun tarpeen tunnistamisessa ja sopivan hoitomuodon löytämisessä.

Sekä asumisohjaajat että vankiloitten työntekijät korostivat mielenterveysalan ammattilaisten merkitystä asiakkaiden tukiverkostoissa ja toivoivat heidän osuutensa moniammatillisissa verkostoissa vahvistuvan ja selkiytyvän. Myös avovankiloissa tarvitaan runsaasti mielialalääkkeitä ja kohdataan persoonallisuushäiriöitä. Psykkisesti sairaita on avolaitoksissa vain harvoin, koska ne edellyttävät työkykyisyyttä.

”Mielenterveystyötä ei ole saatu verkostoon. Asiakkailta on todella paljon mielenterveysongelmia, taivannaista persoonallisuushäiriötä vaikka kuinka paljon.” (asumisohjaaja)

Kuntoutuminen näkyy tahtona vaikuttaa omaan tilanteeseen, mikä konkretisoituu itsestä huolehtimisena ja asioihin tarttumisenä. Masentuneelle ihmiselle on tärkeä huomata, että hän saa olla oma itsensä niin omasta kuin toistenkin mielestä. Itsensä hyväksyminen masentuneena on vaikeaa, ja masennuksen kokeneet ihmiset arvostavat kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen kokemusta paranemisprosessissaan: on tultava kuulluksi ja ymmärretyksi tullakseen autetuksi. Tunne omasta merkityksellisyydestä jollekulle ja tunne elämän mielekkyydestä vie ihmistä eteenpäin, auttaa selviytymään. Autetuksi tulemisen ydin on masentuneen ihmisen saama kokemus omasta arvokkuudesta. Konkreettinen tekeminen kiinnittää masentuneen johonkin itsen ulkopuolella olevaan asiaan ja näin lievittää kokemusta itsestä vieraantumisesta ja elämänhallinnan tunteen kadottamisesta. (Lindfors 2005, 116–129.)

Asumisohjaajat korostivat myönteisen palautteen merkitystä asiakkaille: on tärkeää, että työntekijä osaa ja muistaa antaa sitä aivan pienistäkin asioista. Intensiivisellä läsnä ololla ja paneutuvalla työotteella viestittää asiakkaille arvostusta ja sitoutumista yhteistyöhön heidän elämänsä eteen.

Pitäis olla että on juuri sen asiakkaan kanssa, että ei sais mennä mihinkään muihin funtsaamisiin. Sä olet mun mukana jeesaamassa mua. Vaikka olis hiljaakin siellä missä on, niin kyllä ne aistii sen.

Vaikka asiakastyöhön panostetaan huomattavasti, nousi aineistosta kuitenkin esiin myös tuen riittämättömyys suhteessa Keravan vankilasta vapautuneiden hyvin vaikeasti ongelmaisten nuorten tarvitsevyyteen: *”Kritsin tuki ei riitä WOP-asiakkaille, yksinäisyys on heillä niin suuri”*.

Nuorilla vangeilla irrallisuus ja vaikeudet kiinnittyä avohoitoon tai ryhmiin saattavat olla erityisen suuret. Työntekijähaastatteluihin ja asukkaiden kokemuksissa korostui vertaisryhmiin kiinnittymisen merkitys. Ne mahdollistavat yhteenkuuluvuuden tunteen, tarjoavat keskinäistä arvostusta ja ympärivuorokautista tukea.

Parhaiten selviytyy ne, jotka on sitoutuneet joihinkin ryhmiin, jotka ovat saaneet klikkauksen ja sen kyllä huomaa. Joku semmonen, että on todellisesti, oikeasti. Ettei ole vain että mä haluan kyllä, mutta ei ole valmis tekemään loppujen lopuksi.

4.4 Lähityö tuetun asumisen näkökulmasta

Asunnottomuus on ollut vuosikausien ajan yksi kaikkein eniten vangeille ja vankiloitten sosiaalityöntekijöille huolta aiheuttanut ongelma. Päihdetaustaisten vankien asunnottomuuteen ovat toisiinsa kietoutuneina niin yhteiskuntapolitiikan rakenteisiin, kulttuurisiin ja yhteisösuhteisiin kuin yksilötason on-

gelmiin liittyvät kysymykset. Kritsin toiminnassa näkökulma kohdistuu näille kaikille ulottuvuuksille, vaikka asumisohjaajien työssä lähityö on perustellusti ensisijaisessa asemassa.

Vapautuvan vangin sijoittaminen sellaiseen asumismuotoon, jossa epäonnistumisen riski on hyvin suuri, ei ole kenenkään edun mukaista. Kaikkein tuhoisinta se on vangin itsensä kannalta – hänelle kertyy taas yksi epäonnistuminen elämän- ja asumishistoriaan, mikä osaltaan entisestään vaikeuttaa yhteiskuntaan integroitumista. Suoraan vankilasta päihdekuntoutuslaitokseen siirtyminen ei sinänsä takaa mitään, mutta onnistuessaan intensiivinen hoitojakso lisää huomattavasti edellytyksiä hyödyntää tuetun asumisen tarjoamia resursseja ja todennäköisyyttä onnistua asumispolulla kohti itsenäistä asumista. Asumisohjaajien työllä voidaan tukea pitkäkestoiseen kuntoutukseen sitoutumista siten, että vanki ymmärtää laitostuntoutuksen uusia mahdollisuuksia avaavana vaihtoehtona eikä ulkopuolelta itseen kohdistuvana kontrollointipyrkimyksenä.

Asumisohjaajat ovat oppineet lukemaan tukiasuntohakemuksia eri näkökulmista. Ohjaajat kiinnittävät huomiota erityisesti siihen, miten hakemuksen täyttämiseen on paneuduttu – kuulemma vaikkapa usealla eri kynällä kirjoitettu hakemus kertoo vangin keskittyneestä uurastuksesta kysymysten parissa. Hakemuksia arvioidessa käytetään myös intuitiota, luetaan “rivien välistä” tai puhelinkontaktissa keskitytään kuuntelemaan ei pelkästään sanoja, vaan myös puheen sävyä:

Hakemuksessa on jotain tai kun soittaa, kuulee, että se on innostunut. Vaikuttanut asialliselta, vilpittömältä innostuneelta. Ei niin tarvitse olla suunnitelmiakaan.

Sen sijaan vankilan työntekijän täyttämä hakemus ei vakuuta, ja epäilykset heräävät myös silloin, jos vanki ei ole lainkaan pohtinut henkilökohtaista sitoutumistaan päihdeongelman hoitoon ja laajemminkin elämäntilanteensa kohentamiseen.

Kyllä mä sanoisin että se on monen vangin elämään jotain toivoa antanut. Kyllä se hirveän hyvin on natsannut. Kyllä sinne ovat päässeet ne, joita on sinne esittänyt, erittäin hyvin on päässyt. Jos ei ole päässyt, niin varmasti siihen on ollut perusteitakin.

Keskeisten yhteistyövankiloiden kanssa on päästy yhteisymmärrykseen siitä, millaisin perustein vangeille kannattaa ehdottaa asumisyhteisöön tai toisinaan jopa suoraan tukiasuntoon hakemista. Vangin täytyy olla motivoitunut päihdeongelmansa hoitoon ja valmis sitoutumaan tukisuhteeseen. Toisin sanoen hänen täytyy haluta muutosta elämäntilanteeseensa ja sitoutua yhteistyössä asumisohjaajan kanssa työskentelemään muutoksen eteen.

Aluksi vankilat olivat kauheasti kielteisestä päätöksestä, että ettekö te nyt ota, mutta nyt puhutaan samaan suuntaan, hoitoon. Ei puhuta että kyllähän sä pärjää, koska vankiloissahan ne pärjää.

Vankiloitten sosiaalityöntekijät ovat suurissa vaikeuksissa yrittäessään järjestää päihde- ja mielenterveysongelmaisten vapautuvien vankien asumista. Kaikkein huonokuntoisimmille on vaikeinta löytää asumismahdollisuuksia ja ymmärrettävästi sosiaalityöntekijät ovat ehdottaneet Kritsin tuettua asumista myös sellaisille vangeille, jotka eivät pysty päihdeettömyyteen tai muista syistä sovellu asuinyhteisöön. *Tämä on kuitenkin tuetuksi asumiseksi todella vaativaa asumista. Mun mielestä tämä on tuetuksi asumiseksi koko asumiskuvio asiakkaalle aika vaativaa asumista. Jos vertaa vaikka muihin tuettuihin asumisyhteisöihin niin niissähan on henkilökunta paikalla ympäri vuorokauden tai ainakin aamusta iltaan, 11–12 tuntia. Vaikka me saatetaan olla 12 tuntia tavoitettavissa niin se ei ole kuitenkaan sama kuin se, että sä olet ihan vierellä. Kun meille tullaan: se on vaativaa asumista, mutta se on hedelmällistä, että asiakas joutuu itse ihan oikeasti tekeen töitä selviytymisen eteen.*

Keskeiseksi tavoitteeksi ja tehtäväksi sosiaalityön keskusteluissa esitetään usein kokonaisvaltaiseen

muutokseen virittäminen ja tämän muutosprosessin tukeminen asiakkaiden elämässä. Käytännön työssä, asiakkaiden ja työntekijöiden kokemana, voidaan puhua pikemminkin sosiaalityön hienovireisestä tai pienestä vaikuttavuudesta eikä niinkään kokonaisvaltaisesta muutoksesta ja tavoitelähtöisestä toiminnasta, jossa sosiaalityön vaikuttavuutta tulkitaan suhteessa saavutettuihin tavoitteisiin. Sosiaalityön vaikutus on asiakkaan näkökulmasta usein konkreettisiin tarpeisiin vastaamista ja erilaisten asioiden pohtimista asiakassuhteen vuorovaikutuksessa. (Kulmala & Valokivi & Vanhala 2003, 139–140.)

Viime vuosien aikana on useissa päihde- ja rikostaustaisten asiakkaiden parissa tehtävää sosiaalityötä käsittelevissä tutkimuksissa korostettu vuorovaikutuksen ja asiakassuhteen merkitystä yhteisen työkentelyn kannattelijana. Kokemus luottamuksesta ja ymmärretyksi tulemisesta saavat epäluottamuksen ilmapiirissä elävien ihmisten kokemana erityisen merkityksen. (Esim. Granfelt 1998; Valokivi 2002; Hyytinen 2006; Järvinen 2006).

Jokaiseen asiakkaaseen muodostuu erilainen suhde, ei voi toteuttaa mitään sabluunaa, tekee työtä omalla persoonallaan ja käyttää hyväksi omaa kokemustaan... Jokainen asiakas on oma persoona. Asiakassuhde pitää tehdä sillä tavalla, että pystyy seisomaan niitten kaikkien juttujen takana. Nämä meidän asiakkaat on niin tarkkoja, että jos sä olet pahalla päällä niin ne huomaa.

Työntekijä ei pyri vaikuttamaan yksipuolisesti asiakkaaseensa vaan yhteistyösuhde perustuu kumppanuuteen. Tällöin asiakas ei ole työn kohde, jolle pitää tehdä jotakin ja joka pitäisi saada muuttumaan vaan kanssatoimija kuntoutusprosessissa. Kanssatoimijana oleminen merkitsee sitä, ettei työntekijä voi yksipuolisesti osoittaa muutoksen suuntaa, vaan päämäärien tulee olla yhteistyössä määriteltyjä. Tällöin asiakassuhde toimii dialogisuuden periaatteella ja asiantuntijuus on jaettua: työntekijä tuo suhteeseen ammatillisen osaamisensa, asiakas kokemuksen elämästään ja itsestään. (Jokinen & Juhila & Raitakari 2003, 149–166; Järvinen 2006.)

Työ on aina täynnä yllättäviä tekijöitä ja aina pitää koota itsensä ja mitä sä siihen sanot ja miten se asiakas sen ottaa. Onko se liian voimakkaasti sanottu vai liian laimeasti.

Kaipaam työhön vielä nykyistä enemmän ihmisläheisyyttä. Kovin tärkeänä en pidä jääkiekkomatseja ja keilaamista ja sen sellaista, haluan paneutua asiakkaan asioihin.

Asumisohjaajien työssä painottuu asiakkaan arjessa tukemiseen keskittyvä ihmissuhdetyö. Työssä korostuu ihmisläheisyys ja oman persoonallisuuden käyttö työvälineenä. Ohjaajien työ ei ole sidottu menetelmällisyyteen tai tiettyyn viitekehukseen. Työn keskeinen piirre on kotiutumisen tukeminen – kotiutumisen asuinyhteisöön, uusiin ihmissuhteisiin, yhteiskuntaan ja oman itsen kanssa olemiseen. Asukkaat ovat sanan mukaisesti paikattomia ja irrallisia ihmisiä. Työssä tuetaan etsimään polkua kohti omaa paikkaa yhteiskunnassa. Toisaalta työssä on eteenpäin suuntautuvia elementtejä kuten koulutukseen hakeutuminen, toisaalta työ painottuu korjaavaan toimintaan, jota on erityisesti sotkuisten raha-asioitten selvittely. Perinteisesti sosiaaliasioitten selvittely ei ole ollut korkealle arvostettua, vaan sillä on ollut mekaanisen rutiinityön leima vastakohtana syvälliselle terapeuttiselle tai voimaannuttavalle toiminnalliselle työotteelle. Kuitenkin sosiaaliasiat luovat asiakkaan elämälle perustan ja niiden sekavuus paitsi symboloi asiakkaiden koko elämän hallitsemattomuutta ja ylivoimaisuuden kokemusta myös ylläpitävät hällä väliä -elämäntyöliä ja selvittämättöminä ovat esteenä muutostyölle.

Ihmiset ovat niin erilaisia, toiset sitoutuvat ryhmiin ja haluavat ja suostuvat ottamaan tukihenkilön ja osaavat käyttää sitä. Toiset taas ovat sellaisia, että käyvät sen prosessin pikemminkin yksin läpi ja käyvät mahdollisesti keskustelemassa siitä A-klinikalla ja meille puhutaan paljon. Tutustuminen lähtee haastattelusta. Siitä, että yrittää murtaa jäätä, vähän kyselee kaikkea, miten se päivä on sujunut ja paljonko vapautumiseen on aikaa ja mitä siitä ajattelee ja yrittää murtaa sitä jäätä.

Eroihin perustuvassa sosiaalityössä on tärkeää, että ihmisiä ei nähdä ainoastaan yhden ominaisuuden kautta: ihminen ei ole vain päihdeongelmainen, asunnoton, vanki eikä häntä suhteessa omaan tilanteeseensa luokitella yksioikoisesti, vaan pyritään olemaan avoimia ihmisten monenlaisille puolille. Sensitiivisyys asiakkaiden välisille eroille on tärkeää, sillä vaikka niitä ei tiedostettaisikaan, ne ovat kuitenkin kohtaamisissa läsnä. Eroista liikkeelle lähteminen vaatii räätälöityä toimintatapaa, asiakkaita ei voi lähestyä eikä heidän kanssaan toimia kaavamaisesti tietyn mallin mukaan. (Juhila 2006, 109–115.)

Työn ikäviä puolia ovat uloskirjoitukset. Kun elämä on lähtenyt kääntymään jo pariin otteeseen huonolle tolalle, ei sitä yleensä saa enää pysäytetyksi. Sellaisia asiakkaita on kyllä, jotka ovat retkahtaneet ja palanneet asumaan

Viime viikolla meille tuli yksi kaveri perjantaina ja se retkahti tiistaina...

Asiakassuhdetta voi tarkastella yhteistyösuhteena, jolloin toisessa ääripäässä on asiakkaan vahva liittoutuminen työntekijän kanssa ja toisessa irtisanoutuminen suhteesta (Kulmala ym. 2003, 132–133). Asukkaiden uloskirjoitusten taustalla on lähes poikkeuksetta päihteiden käyttö, jonka myötä seuraa muita hankaluuksia, kuten sopimusten laiminlyöntiä, häiriökäyttäytymistä, väkivaltaa ja rikoksia. Asumisohjaajat puuttuvat retkahduksiin välittömästi ja pyrkivät järjestämään asukkaan pikaisesti katkaisuhoidon. Hoidon jälkeen on yleensä mahdollista jatkaa asumista, joten asumisen tilapäinen keskeytyminen retkahduksen vuoksi ei välttämättä merkitse irtisanoutumista tukisuhteesta. Retkahdusta voi ja tulee työstää osana toipumisprosessia.

5 Johtopäätökset

Vapautuvat vangit on määritelty asunnottomien kaikkein huono-osaisimmaksi ryhmäksi (Korhonen 2002, 38–39) kunnallisen vuokra-asunnon järjestymisen näkökulmasta. Pohjimmaisten asuntomarkkinoiden pohjimmaisimmalla tasolla toimivaa yökahvila Kalkkersia koskevassa tutkimuksessa (Laapio 2000, 143–144) kriminalisoituneet narkomaanit on määritelty yhteiskunnan syvimmin marginalisoituneeksi ihmisryhmäksi. Vankilakierteeseen ajautuneet rikoksenuusijat on määritelty Suomen köyhimmäksi, huono-osaisimmaksi ja sairaimmaksi väestönosaksi (Hypen 2004, 54–57). Vangeilla on keskimäärin heikot lähtökohdat, vaikeat kotiolot ja varhaista laitostaustaa. Asunnottomiksi vapautuvista vangeista monella on akuutti huumeongelma. Huumeriippuvaiset ja kaksoisdiagnoosiasiakkaat ovat erityisen vaikeasti asutettavia. Kysymys on asiakasryhmästä, jonka elämässä asunnottomuuteen liittyy poikkeuksellisen paljon sellaisia vaikeuksia, jotka tekevät toimivien asumisratkaisujen järjestymisen hankalaksi ja jotka vaativat tuen tarjoajilta monipuolista ja intensiivistä panostusta.

Viime vuosina on vankilasta vapautuvien asunnottomuuteen ja tuetun asumisen mallien kehittelyyn kiinnitetty erityistä huomiota (Vapautuvan tuki -ohjelman lisäksi esimerkiksi valtakunnallinen Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -ohjelma). Näiden ohjelmien yhteydessä on kehitetty vankilan ja siviili-toimijoiden välistä yhteistyötä, esimerkiksi Kylmäkosken vankilassa järjestetty Vapari-kurssi, jota Krits oli omalta osaltaan toteuttamassa. Tuettua asumista tarjoavat palveluntuottajat eivät yleensä paneudu vankilasta vapautuvien tarpeisiin tuettua asumista suunnitellessaan eivätkä ole perehtyneet vankeinhoiton kuntouttavaan toimintaan. Monesti asumispalvelujen tarjoajien asenne vapautuviin vankeihin on varauksellinen, koska pelätään heidän tuovan mukanaan vankilakulttuuriin liittyvän ”me – he” -vastakkainasettelun suhteessa henkilökuntaan ja koska vankeinhoiton päihdekuntoutus ei ole rinnastettavissa siviilissä tapahtuvaan laituskuntoutukseen.

Vankilasta vapautuvien tarve erillisiin tämän kohderyhmän lähtökohdista kehitettyihin asumispalveluihin palautuu jatkumoajatteluun. Vapautuvien vankien parissa tehtävä pitkäjänteinen työ voi edesauttaa heidän valmiuttaan sitoutua asumiseen liittyvään tukisuhteeseen ja yhteisöllisyyteen. Kun vapautumi-

seen liittyviä kysymyksiä aletaan työstää jo vankeusaikana kunkin vangin yksilöllisestä tilanteesta käsin, on vangilla paremmat edellytykset ymmärtää tuen konkreettinen merkitys omalle selviytymiselleen erityisesti vapautumisen kriittisessä alkuvaiheessa, mutta myös pitemmällä tähtäimellä päihteettömyyden ja rikoksettoman elämäntavan vakiinnuttamisessa.

Vankeinhoidon kuntouttavan henkilökunnan määrä on täysin alimitoitettu suhteessa vankien erilaisiin sosiaalisiin ja psyykkisiin ongelmiin. Vapauteen valmentamiseen tarvittaisiin kiireesti lisäresursointia. Asumisohjaajien työpanosta kannattaa osittain siirtää nykyistä vahvemmin vapauteen valmentavaan työhön, jolloin Kritsin tarjoamia asumispalveluita voidaan realistisesti arvioida suhteessa vapautumistilanteen kokonaisuuteen ja vangin kuntoutumisen vaiheeseen. Asumisohjaajat ovat hyvin perehtyneet sosiaalipoliittisen palvelujärjestelmän toimintaan vankilasta vapautuvien näkökulmasta. Tätä asiantuntemusta kannattaa käyttää vapauteen valmentavassa työssä myös laajemmasta näkökulmasta kuin ainoastaan tavoitteena säätiön asumispalveluihin sijoittuminen. Laajempi näkökulma merkitsisi käytännössä sitä, että asumisohjaaja yhteistyössä vangin ja vankilan henkilökunnan kanssa osallistuisi vapauteen valmentavaan työhön myös niiden vankien parissa, jolle tuettu asumisyhteisö ei ole tarkoituksenmukainen vaihtoehto, ainakaan välittömästi vapautumisen jälkeen. Näin asumisohjaajien asiakastyössä muodostunut kokemustietoon rakentuva asiantuntemus saataisiin käyttöön ylipäänsä suunniteltaessa asumisratkaisuja osana vapauteen valmentamista.

Nykyisellään yhteistyö Helsingin avovankiloiden kanssa rajautuu lähinnä asumisjärjestelyihin siten, että asumisohjaaja haastattelee tukiasuntohakemuksen jättäneen vangin. Vantaan osastolta tuettuun asumiseen on ohjautunut Kuva-ohjelmaan osallistuneita vankeja, joiden parissa tehtävään vapauteen valmentavaan työhön on vakiintunut malli Helsingin kaupungin ja avovankilan välillä. Kritsin vankeusaikainen vapauteen valmentava yhteistyö olisi tarkoituksenmukaista kohdentaa myös muihin kuin Kuva-ohjelmaan osallistuviin. Helsingin avovankilan molemmat osastot ovat toimineet työsiirtoloina, mistä johtuen kuntouttavan toiminnan monipuolinen kehittäminen on jäänyt vähäisemmäksi. Suomenlinnan osastolla toteutettavassa Duuni-ohjelmassa on varattu yksi iltapäivä viikossa päihdekuntoutukselle. Vantaan osastolla toimii Kisko-yhteisöhoidon kakkosvaihe ja Kuva-ohjelma, mutta näihin ohjelmiin kuulumattomille vangeille ei ole tarjolla päihdekuntoutusta, lukuun ottamatta vertaisryhmiä.

Kummassakin avovankilaosastossa on vain yksi sosiaalityöntekijä/ohjaaja hoitamassa kuntouttavaa toimintaa ja vapauteen valmennusta. Heidän työaikansa kuuluu suureksi osaksi vankien erilaisten siviiliin liittyvien kysymysten selvittelyssä, eikä aika riitä kuntouttavaan toimintaan osana suunnitelmallista vapauteen valmennusta. Asumisohjaajien työtä voisi kohdentaa kokonaisvaltaisesti vangin elämäntilanteeseen pyrkien kuntouttavan vapauteen valmennuksen kehittämiseen avovankiloissa yhteistyössä näiden laitosten henkilökunnan kanssa.

Välittömästi vapautumisen jälkeiset päivät, viikot ja kuukaudet ovat kriisi päihdetaustaisille vangeille, joiden pitäisi löytää uusia ihmissuhteita, pysyä erossa entisistä ja alkaa rakentaa aiemmasta elämäntavasta täysin poikkeavaa elämisen mallia. Tämän tehtävän vaativuus ei palaudu ainoastaan vankien ongelmiin, vaan suuressa määrin myös yhteiskunnassa vallalla oleviin torjuviin asenteisiin ja mahdollisuuksien rajautumiseen. Vankeusrangaistuksen suorittaminen ylipäänsä, ja aivan erityisesti huumausaine-, seksuaali- tai henkirikoksesta, rajaa huomattavasti työnsaantimahdollisuuksia.

Voisiko yhteistyösuhteen luominen tuleviin asukkaisiin jo vankeusaikana siten, että heitä tavattaisiin useamman kerran vapautumisen lähestyessä, vahvistaa asumisohjaajien edellytyksiä nykyistä paremmin toimia asukkaiden tukena vapautumiskriisissä? Keravan vankilan WOP-projektissa vankilan osastolta useamman kuukauden ajalta tuttu työntekijä jatkaa työskentelyä projektiin kuuluvien vankien kanssa noin vuoden ajan myös vapautumisen jälkeen. WOP-projektin työntekijät pitävät erittäin tärkeänä jo vankeusaikana muodostunutta asiakassuhdetta paitsi ahdistavassa ja monella tavoin sekavassa vapautumisvaiheessa myös pyrkimyksissä tukea pitkäjännitteisesti vankilasta vapautuneen nuoren kuntoutumista.

Vaikka naisvankien määrä on viime vuosina huomattavasti lisääntynyt, ovat naiset edelleen vankiloiden pieni, helposti unohtuva vähemmistö, jonka parissa tehtävä vapauteen valmentava työ on erittäin heikosti resursoitua. Esimerkiksi Vanajan avovankilassa ei ole lainkaan sosiaalityöntekijää, ja Hämeenlinnan vankilassa yhden sosiaalityöntekijän vastuulla ovat kaikki naisvangit, koska päihde- ja rikostuella ei ole sosiaalialan koulutuksen saanutta henkilökuntaa.

Vanajan avovankilassa on kuntouttavan henkilökunnan niukkuudesta huolimatta kiinnostusta ottaa vastuuta naisvankien parissa tehtävän kuntouttavan ja vapauteen valmentavan työn suunnitelmallisesta ja pitkäjänteisestä kehittämisestä yhteistyössä siviilitoimijoiden kanssa. Kriksillä on kokemustietoa naisvankien vapautumiseen liittyvistä ongelmista sekä aiempaa yhteistyötä Vanajan avovankilan ja Hämeenlinnan vankilan yhteisöllisen päihde- ja rikostuella osaston kanssa. Yhteistyössä näiden laitosten kanssa pyrittiin rakentamaan naisvankien lähtökohdista toimiva kuntouttava asumispolku asuinyhteisö Astaan. Asumisyhteisöä suunniteltaessa pohdittiin naisvankien tuettuun asumiseen liittyviä erityiskysymyksiä, kuten lasten tapaamiset, naiseen kohdistuva väkivalta ja suhteet päihde- ja rikostuella miehiin. Vankienhoidossa pyritään nyt panostamaan aiempaa enemmän naisvankien kuntoutuksen kehittämiseen, ja aiheesta on tulossa Rikosseuraamusviraston tilaama tutkimus (Granfelt 2007). Kriksin tehtäviin kuuluu kriminaalihuoltotyöhön kohdistuva kehittämistoiminta, jonka yhdeksi kohteeksi olisi perusteltua valita naisvankien näkökulmasta kehitettävän vapauteen valmennuksen malli, jota voitaisiin soveltaa valtakunnallisesti kaikissa niissä vankiloissa, joissa on paikkoja naisvangeille.

Pienimuotoinen asiakaslähtöinen verkostotyö on tärkeä osa asumisohjaajien työtä ja toimii hyvin suhteessa tärkeimpiin yhteistyökumppaneihin. Toimivia yhteistyösuhteita on rakentunut paitsi vankiloihin myös Asunnottomien sosiaalipalvelutoimiston (Asso) ja päihdehuollon avo- ja laituskuntoutusyksikköjen kanssa. Vapautuvien vankien mielenterveysongelmat, jopa psyykinen sairaus, ovat osa asumisohjaajien arkista työtä, mistä johtuen mielenterveysalan ammattilaisten saaminen mukaan yhteistyöverkostoihin on ajankohtainen tehtävä. Mielenterveysongelmien kohtaaminen asuinyhteisössä on raskasta asukkailla ja vaativaa asumisohjaajille. Kuitenkin juuri ne vapautuvat vangit, joilla on sekä vaikea päihdeongelma että mielenterveysongelmia, ovat paitsi vaikeasti asutettavia myös kipeästi tuen tarpeessa, ja osalle heistä Kriksin tuettu asuminen, johon liittyy yksilöllisesti rakennettu tukisuhde, on erittäin hyvä vaihtoehto.

Akuutisti päihdeongelmainen, psyykkisesti sairas tai syvästi masentunut ihminen ei pysty asumaan yhteisössä, ei yleensä myöskään itsenäisessä tukiasunnossa. Vankilasta vapautuu paljon tällaisia ihmisiä ja myös heitä, jotka ovat fyysisesti ja psyykkisesti vakavasti sairaita ja pahassa huumekierroksessa. Vaikka Kriksin asumisohjaajat ovat näille ihmisille liian vaativia, asumisohjaajien ammattitaitoa voi silti käyttää osana vapauteen valmentavaa työtä myös näiden vankien asumista ja hoitoa järjestettäessä. Myös ne vapautuvat vangit, joiden kuntoutumisvalmius on kovin vähäinen, jopa olematon, hyötyvät sellaisten olosuhteiden järjestämisestä, joissa heidän vaikeuksistaan on mahdollisimman vähän haittaa heille itselleen, läheisille ja yhteiskunnalle. Kriksin asiantuntemusta tulee rikostuella asiakkaiden osalta hyödyntää nykyistä suunnitelmallisemmin kehitettäessä asumisratkaisuja kaikkein vaikeimmin asutettaville.

Asiakkaiden auttaminen erilaisissa virastoasioinneissa on yllättävänkin keskeinen osa asumisohjaajien työtä. Aluetoimistojen sosiaalityöntekijät eivät nykyisessä ylikuormittuneessa työtilanteessa pysty riittävästi paneutumaan vankilasta vapautuneiden moniongelmaisten ihmisten sekaviin elämäntilanteisiin, mikä on omiaan aiheuttamaan jännitteitä ja väärinkäsityksiä vuorovaikutukseen. Aineiston perusteella näyttää siltä, että sosiaaliviraston asiointikäytännöt, nimenomaan toimeentulotuen kirjallinen hakeminen ja päätösten tulkinta, ovat monelle vankilasta vapautuneelle ylivoimaisia ja sananmukaisesti syrjäyttävät sosiaalityöstä. Asunnottomien sosiaalipalvelutoimistossa työskentelevien vapautuvien vankien asioihin erikoistuneiden sosiaalityöntekijöiden kanssa yhteistyö sujui erinomaisesti niin asumisohjaajien kuin vankiloiden työntekijöiden arvioimana. Tämä arvio tukee sitä näkemystä, että vankilasta vapautuneiden parissa työskentely on siinä määrin vaativaa, että se edellyttää erityisasiantuntemusta, joka ensisijaisesti koostuu tämän kohderyhmän parissa tehtävän asiakastyön myötä rakentuvasta kokemustiedosta.

Välittömästi vapautumisen jälkeinen aika on kriisivaihe, jolloin retkahtamisriski on erittäin suuri ja sen myötä alttius uusintarikollisuudelle. Kriminaalihuollon tukisäätiö tämän kohderyhmän tilanteeseen ja problematiikkaan erikoistuneena järjestönä pystyy tarjoamaan päivittäistä tukea asioitten järjestelyyn, siviiliin totutteluun ja vuorovaikutustilanteisiin. Tuen tarjoajan on tärkeä tuntea rikollista alakulttuuria ja vankilalaitosta, sen kulttuuria ja toimintatapoja sekä tuntea vankilan kuntouttavaa toimintaa. Muutoin siviilitoimija ei kykene asettumaan vapautuneen tilanteeseen eikä sovittamaan työskentelyään hänen lähtökohtiinsa. On ymmärrettävä ne monet sidokset, jotka eri tavoin ja tasoilla estävät rikos- ja päihdekulttuurista irtautumista, esimerkiksi velkaantuminen ja velkojen väkivaltainen perintä, uhkailut ja keskinäiset lojaliteetit.

Luottamuksen rakentuminen vankilasta vapautuneeseen asiakkaaseen edellyttää, että työntekijä on helposti tavoitettavissa ja monipuolisesti mukana arjen alulle saattamisessa. Asiakkaan ja työntekijän keskinäisen luottamuksen rakentuminen on edellytys hyvin toimivalle tukisuhteelle. Koska vankilasta vapautuvat päihdetaustaiset asiakkaat ovat eläneet luottamuksen kieltävässä laitoksessa ja alakulttuurissa, on luottamus työläästi hankittavissa ja helposti särkyvä. Luottamuksen kokeminen työntekijän taholta voi olla rikostaustaisille asiakkaille erityinen ja arvokas kokemus, koska he kohtaavat lähes kaikkialle itseensä kohdistuvaa epäluottamusta.

Palvelujen ja etuuksien tasossa on kuntien välisiä eroavuuksia ja erityisesti pienissä kunnissa ei sosiaali- ja terveydenhuollosta aina löydy ammattitaitoa vankilasta vapautuvien problematiikan kohtaamiseen. Minna-Kaisa Järvinen (2006) onkin tutkimuksessaan korostanut, että palveluihin kiinnittymättömyys ei palaudu yksipuolisesti rikostaustaisiin asiakkaisiin vaan myös palvelujärjestelmästä löytyy haluttomuutta sitoutua työskentelemään tämän asiakasryhmän kanssa. Asumisohjaajat ovat asukkaiden tukena heidän asioidessaan virastoissa ja näin edesauttavat asiakkaidensa kiinnittymistä palveluihin, jotka osaltaan mahdollistavat heidän integroitumistaan yhteiskuntaan.

Vankiloitten työntekijät toivoivat asumisohjaajilta enemmän vankeusaikaista yhteistyötä. Jos asumisohjaaja osallistuisi vankeusajan kuntouttavaan toimintaan, rakentuisi yhteistyösuhde vankiin jo ennen vapautumista eikä siihen tarvitsisi panostaa vapautumiskriisin aikana. Vankeusaikainen yhteistyö lisää edellytyksiä kehittää kummankin osapuolen vapautteen valmentavaa työtä paitsi yksittäisen vangin myös koko kohderyhmän lähtökohdista.

Asumisohjaajien työ on laajasti ja eriytymättömästi vankilasta vapautuvien arkeen vastaamaan pyrkivää ammatillista tukea, jonka keskeinen elementti on vuorovaikutus-suhde ensinnäkin asiakkaaseen ja toiseksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelu-järjestelmään ja vankeinhoitoon. Asumisohjaajat pyrkivät auttamaan vapautuvia vankeja löytämään paikkansa ja elämisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa, toisin sanoen integroitumaan. Työ on asiakaslähtöistä, mutta siinä on myös hyvin selkeästi kontrollin ulottuvuus, mikä osaltaan lisää asiakassuhteiden jännitteisyyttä ja työn kuormittavuutta.

Aineistoa analysoidessa vahvistui näkemys asiakaskunnan päihderiippuvuuden syvyydestä ja vankilassa saavutetun päihdeettömyyden hauraudesta. Huomiota kiinnitti myös asiakkaiden mielenterveysongelmien vakavuus ja se, kuinka päihdeongelma liittyneenä mielenterveyden järkkymiseen voi tuottaa vaaratilanteita yhteisössä ja tukiasunnoissa. Vankilasta vapautuneissa on huomattava joukko heitä, joilla on vaikeuksia väkivaltaisuuden hallinnassa. Tämä tekee asumisohjaajien työn paitsi psyykkisesti kuormittavaksi, toisinaan jopa vaaratilanteille alttiiksi. Vankilasta asunnottomina vapautumassa olevat päihde- ja mielenterveysongelmaiset miehet ja naiset ovat pieni, mutta niin vaikeasti autettavissa oleva asiakasryhmä, että on perusteltua pyrkiä kehittämään heidän lähtökohdistaan tuettua asumista. Tämän asiakasryhmän jääminen ammattitaitoisien avun ulkopuolelle on omiaan pitämään heidät syrjäytymis- ja rikoskierteessä ja lisäämään turvattomuutta, heidän ja kanssaihmisten.

Kirjallisuus:

Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Granfelt, Riitta (2003) Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Ympäristöministeriön julkaisu 613. Helsinki: Ympäristöministeriö, 12.

Granfelt, Riitta (2004) Päihteettömien päivien talo. Tutkimus Kivitaskuyhteisöstä asukkaiden tulkitsemana. Espoo: Espoon Diakoniasäätiö.

Granfelt, Riitta (2007) ”Että oppisin elämään riippuvuuteni kanssa” Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan avovankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2007.

Granfelt, Riitta (2005) Vapautuvien vankien tuettu asuminen. Teoksessa Hynynen, Raija (toim.) Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Ympäristöministeriön julkaisu 745. Helsinki: Ympäristöministeriö, 119-157.

Heine, Eija (2004) Lainrikkoisuus eri sektoreiden toiminnassa. Arvioiva kartoitus Hämeenlinnassa, Lahdessa ja Tampereella. Yhteistyössä rikoksettomaan elämään hanke. Helsinki: Rikosseuraamusviraston julkaisuja 4/2004.

Hypèn, Kimmo (2004) Vankilasta vuosina 1993-2004 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Helsinki: Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004.

Hyytinen, Riitta (2006) Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkielma. Julkaisematon.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi (2003) Sosiaalityötä ”menestystarinoiden” tuolla puolen? Teoksessa Satka, Mirja & Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä: SoPhi, 149-166.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Järvinen, Minna-Kaisa (2006) Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkielma. Julkaisematon.

Kulmala, Anna & Valokivi, Heli & Vanhala, Anni (2003) Sosiaalityön kohtaamia asiakkaiden kertomana. Teoksessa Satka, Mirja & Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen, 125-141. Jyväskylä: SoPhi, 125-141.

Lindberg, Odd (2005) Kvinnorna på Hinseberg. En studie av kvinnors villkor i fängelse. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen, rapport 14.

Lindfors, Maria-Terttu (2005) Masentuneen ihmisen autetuksi tulemisen kokemus. Teoksessa Lindqvist, Marja & Kuvaja, Terttu & Rasilainen, Arja (toim.) Masennus – mustaa ja valkoista. Helsinki: Terapia-säätiö, 116-129.

Malloch, Margaret (2000) Women, Drugs and Custody. The Experiences of Women Drug Users in Pri-

son. Winchester: Waterside Press.

Mäntysaari, Mikko (2006) Syrjiikö sosiaalityö? Teoksessa Helne, Tuula & Laatu, Markku (toim.) Vääryyskirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 115-131.

Näkki, Pirjo (2006) Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 38.

Peltomaa, Marjo (2005) Kuntoutumisvalmius. Tarpeenmukaisen mielenterveyskuntoutuksen perustana. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 49.

Ruckenstein, Minna & Teppo, Annika (2005) Vankien väliset valtasuhteet ja väkivallan pelko suljetussa vankilassa. Helsinki: Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2005.

Ruisniemi, Arja (2006) Minäkuvan muutos päihderiippuvuudesta toipumisessa. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 1150.

Sosiaalibarometri 2006. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Taitto, Annikka (1998) Kuka minä sitten olen – riippuvuus ja siitä toipuminen. Helsinki: A-klinikkasäätiön raporttisarja no 24.

Tourunen, Jouni & Perälä, Jussi (2004) Kohti kognitiivista yhteisöhoitoa? Helsingin vankilan päihdeettömän osaston arviointi- ja kehittämistutkimus. Helsinki: Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2004.

Valokivi, Heli (2002) Toimiva asiakkuus –kriminaalihuollon palveluohjauksen kokeilu naisasiakkaiden kertomana. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi, 164-183.

Väkeväinen, Niina (2005) Murhasta tuomittuna elinkautista vankeutta suorittavien naisten elämä vankilassa. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. Julkaisematon.

KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖN JULKAISUJA:

Liisa Uusitalo (toim.):

Vankilat, päihteet ja haittojen vähentäminen, tilannekatsaus

(Monisteita 1/2005)

ISBN 952-99621-0-X (sid.)

ISBN 952-99621-1-8 (pdf)

Kyösti Suonoja:

Kriminaaliasiamiesprojektin loppuraportti ja arviointi

(Raportteja 1/2006)

ISBN 952-99621-2-6 (nid.)

ISBN 952-99621-3-4 (pdf)

Jarno Ruotsalainen:

Kuntouttava vankityö, selvitys työhönkuntouttamisen

roolista vankeinhoidossa

(Raportteja 2/2006)

ISBN 952-99621-4-2 (nid.)

ISBN 952-99621-5-0 (pdf)

Jarno Ruotsalainen:

KuVa-kansio: Projekti 2004-2006 ja toimintamalli

(Raportteja 3/2006: Arkistomappi ja pdf-tiedosto)

Tarja Sassi, Petra Huhtimo:

“Kun perhe lusii”

Opas vapaudessa rikostaustaisten henkilöiden ja heidän

perheidensä kanssa toimiville

(Oppaita ja esitteitä 1/2006)

ISBN 952-99621-6-9 (sid.)

ISBN 952-99621-7-7 (pdf)

Riitta Granfelt:

Tuettua polkua vapauteen

Selvitys Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluista

ammattillisen tuen näkökulmasta

(Raportteja 1/2007)

ISBN 978-952-99621-8-1 (nid.)

Kopio Niini, Helsinki ISBN 978-952-99621-9-8 (PDF)

2007

ISBN 978-952-99621-8-1 (nid.)

ISBN 978-952-99621-9-8 (PDF)

www.krits.fi

ISBN 978-952-99621-8-1 (nid.)
ISBN 978-952-99621-9-8 (PDF)

KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖ
Kinaporinkatu 2 E 39
puhelin (09) 7743 610
fax (09) 7743 6121
www.krits.fi